

ΟΙ ΜΥΣΤΙΚΟΙ-ΝΗΠΤΙΚΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΚΑΙ Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Υ Π Ο
Π. Β. ΠΑΣΧΟΥ

α'. Προοίμιο¹.

Ἀστροθεάμονες ἀθεράπευτοι καὶ ἀκούραστοι ταξιδευτὲς μέσα στὸ Σύμπαν, οἱ σύγχρονοι ἄνθρωποι, ταξιδεύουν στ' ἀνεξερεύνητα χᾶη τῶν ἀβύσσων, δίχως καμμιά πνευματικὴ ζεστασιά, καὶ —ὄχι σπάνια— χάνουν τὸν προσανατολισμὸ τους ἢ καὶ τὴν ψυχὴ τους, δυστυχῶς, γιὰ πάντα. Καὶ ὅσοι ἀπὸ μᾶς δὲν ἔχουν τὸν καιρὸ, ἢ τὴν πολυτέλεια, νὰ ζήσουν τέτοιες συμπαντικὲς περιπέτειες, συνεχίζουμε πολὺ πεζὰ δρόμους ἀνίας ἢ ταχύτητος, γιὰ ἓνα τέρμα προβληματικὸ καὶ ἄγνωστο· βιαζόμαστε νὰ τὰ προλάβουμε ὅλα, νὰ ζήσουμε τὴ ζωὴ, ποὺ γλιστράει καὶ φεύγει ἀνεπίστρεπτα καὶ θλιβερὰ μάταιη ἀπ' τὰ χλωμὰ δάχτυλά μας, ἀφήνοντας ψυχρὰ τὰ τεφρὰ πρόσωπά μας... Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι πολὺ παρήγορο, κ' ἔχει κάτι τὸ ἥρωϊκὸ μέσα της ἡ προσπάθεια καὶ ὁ ἀγῶνας πολλῶν ἀνθρώπων σήμερα, νὰ βροῦν ἐσωτερικοὺς δρόμους, ζεστοὺς καὶ φωτεινοὺς, ἀπ' τοὺς ὁποίους μπορεῖ νὰ φτάσουν κάποτε στὴ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν. Αὐτὸν τὸν ἔσω κόσμον καὶ τὸ ἔσω σύμπαν, γιὰ τὰ ὁποῖα μᾶς μίλησαν ἄλλοτε πολλοὶ Μυστικοί, οἱ Νηπτικοὶ Πατέρες² τῆς Ἐκκλησίας

1. Εἰσήγηση ποὺ ἔγινε (ἀγγλιστί) στὸ Ε' Παναυστραλιανὸ Συνέδριο Ἑλληνορθόδοξου Νεολογίας, στὴν Ἀδελαΐδα τῆς Ν. Αὐστραλίας (29 Σεπτεμβρίου — 2 Ὀκτωβρίου 1991).

2. Τὸ γνωστότερο corpus τῶν Μυστικῶν-Νηπτικῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἡ «Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν, συνερανοσθεῖσα παρὰ τῶν Ἁγίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων, ἐν ἧ δια τῆς κατὰ τὴν πράξιν καὶ θεωρίαν ἠθικῆς φιλοσοφίας ὁ νοῦς καθάρεται, φωτίζεται καὶ τελειοῦται...», ποὺ ἀνθολόγησαν οἱ ἅγιοι Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης καὶ Μακάριος Νοταρᾶς (ἄλλοτε ἐπίσκοπος Κορίνθου), κ' ἐξεδόθη γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Βενετία, τὸ 1782. Ἀπὸ τότε ἐκδόθηκε στὰ ἑλληνικά καὶ σ' ἄλλες εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες (τελευταῖα καὶ στὰ νέα ἑλληνικά, σὲ μετάφρ. τοῦ ἀειμνήστου Ἀντ. Γαλίτη), ἀρκετὲς φορές. Ἡ παροῦσα μελέτη καὶ οἱ παραπομπὲς της βασίζονται κυρίως στὴν πεντάτομη ἐκδοσὴ τῆς «Φιλοκαλίας» ἀπ' τὴν ἐκδόσει «Ἀστέρος» (1957-1963), μὲ ἐπιμέλεια κειμένου καὶ ἀγιογραφικὲς παραπομπές, ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου φίλου, τοῦ μακαριστοῦ π. Ἐπιφανίου Θεοδοροπούλου, τυπογραφικὴ ἐπιμέλεια-διορθώσεις ὑπὸ τοῦ γράφοντος, καὶ πίνακες-εὑρετήρια ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κορίνθου κ. Παντελεήμονος (Καρανικόλα).

μας, αὐτοὶ οἱ ἔνθεοι φιλόσοφοι καὶ θεολόγοι τῆς «Φιλοκαλίας»³, μᾶς τὸν φωτίζουν καὶ μᾶς τὸν προβάλλουν, τὸ κατὰ δύναμιν, προσκαλώντας ὅλους μας στὴν κατάκτησή του: «Σκάψετε μέσα σας· ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστὶ!»).

*

Βιάζομαι νὰ σημειώσω ἐδῶ, πὼς ἡ γοητεία καὶ ἡ ποίηση ποῦ ἐνυπάρχει σὲ κάθε μυστικισμό⁴, παίζουν συχνὰ ἐπικίνδυνα παιχνίδια στὸν ἀπληρο-

3. Ἡ φιλολογία γύρω ἀπὸ τὴ «Φιλοκαλία», τὰ κείμενά της, τὶς ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις της, δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ ἰδιαίτερα. Μιὰ προσέγγιση τοῦ περιεχομένου της (συνοπτικὴ) προσπάθησαμε παλαιότερα (βλ. Π. Β. Πάσχοῦ, Ἄγωνία καὶ κατάνυξη, β' ἐκδ., Ἀθήναι 1976, σελ. 136-142: «Ὁ δρόμος τῶν Νηπτικῶν» — Ἡ «Φιλοκαλία»). Πληροφορίες βρῖσκει κανεὶς στὰ σχετικὰ λήμματα τῶν εἰδικῶν Ἐγκυκλοπαιδείων καὶ στὰ βιβλία γιὰ τὸν ἅγιο Νικόδημο (π.χ. στὸ βιβλίο τοῦ π. Θεοκλήτου Διονουσιάτου, Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης — ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα του, ἐκδόσ. «Ἀστέρος», Ἀθήναι 1959, σελ. 96-102), καθὼς καὶ στὴν πολὺ χρήσιμη μελέτη τοῦ Ἀρχιμανδριτοῦ (τώρα Μητροπολίτου Κορίνθου) Παντελεήμονος Καρανικόλα, «Ἡ Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα ἔργα», ἐν «Ἐκκλησία» ΛΑ', 1954, σελ. 266-270 καὶ 301-305. Θὰ ἦταν χρήσιμη, ἀπὸ ἐλληνικὴ πλευρὰ, μιὰ ἐπίσημη ἀπόφαση τῶν νέων κειμένων ἀπὸ νηπτικούς τῶν σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν ποῦ προσθέτει ὁ διαπρεπὴς θεολόγος καὶ Καθηγητὴς, ὁ Πρωτοπρεσβύτερος π. Δημήτριος Στανιλοάε, ποῦ μετέφρασε ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ καὶ ἐξέδωκε στὰ ρουμανικὰ μιὰ δεκάτομη «Φιλοκαλία» (ἀπὸ τὸ 1947 κ.ἐ.), μὲ ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια καὶ δικὰ του εἰσαγωγικὰ σημειώματα στὰ νέα κείμενα. Ἴσως θὰ χρειαζόταν καὶ μιὰ μετάφραση κ' ἐκδοση αὐτῶν τῶν κειμένων στὰ ἐλληνικὰ, ἀπὸ κάποιον ἑλληνα ρουμανομαθῆ καὶ μαθητὴ τοῦ π. Δημητρίου. Ἀπὸ τὴν ἴδια πλευρὰ πρέπει νὰ ἐξεταστοῦν καὶ οἱ ρωσικὲς ἐκδόσεις τῆς Φιλοκαλίας (Dobrotoljubie) στὶς μορφές ποῦ τῆς ἔδωσαν οἱ P. Velichkovskij (Μόσχα 1793) καὶ Θεοφάνης ὁ Ἐγκλιστος (Μόσχα 1877-1889). Βλ. τὶς σχετικὲς μὲ τὴ Φιλοκαλία Εἰσηγήσεις στὸ «Simposio Internazionale sulla Filocalia» (Ρώμη 1989), στὸν τόμο «Amore del Bello» (edizioni Qiqajon, Communita di Bose, 1991, σσ. 294), ἀπὸ τοὺς T. Spidlik, K. Ware, E. Lanne, A. Rigo, G. Podskalsky, E. Morini, E. Citterio, S. K. Samir, M. V. Parys καὶ S. Senyk.

4. Γιὰ τὸν Μυστικισμό τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν Πατέρων της, καθὼς καὶ τὸν καθόλου μυστικισμό γενικώτερα, μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ πολλὲς καὶ χρήσιμες πληροφορίες, ὅπως καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία, στὰ ἐπόμενα ἔργα: Γρηγόριου Παπαμιχαήλ, Ὁ ἅγ. Γρηγόριος Παλαμᾶς, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, Πετρούπολις-Ἀλεξάνδρεια 1911. Myrrha Lot-Borodine, La déification de l'homme selon la doctrine des Pères grecs [=τὰ τρία ἄρθρα ποῦ εἶχε δημοσιεύσει στὰ 1932-33, 1939 καὶ 1950], Bibliothèque œcuménique 9, Paris, Cerf 1970 (μὲ Εἰσαγωγή τοῦ J. Daniélou). J. Gross, La divinisation du chrétien d'après les Pères grecs, Paris 1938. Rudolf Otto, Mystique d'Orient et Mystique d'Occident (Distinction et Unité), trad. et préface J. Guillaud, Paris 1951. Vit. Vezzani, Le Mysticisme dans le Monde (trad. J. Guillaud), Paris 1955 (κυρίως τὰ κεφάλαια I, II καὶ V). Βασ. Τατάκη, Θέματα χριστιανικῆς καὶ βυζαντινῆς φιλοσοφίας, Ἀθήναι 1952 (κυρίως σελ. 75-115, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὰ σπουδαιότερα ρεύματα τοῦ

φόρητο: έχουμε γεμίσει από διδασκάλους «έσωτερικής ζωής», ή «μυστικής», που είναι γεμάτοι γνώφο και σκοτάδι, θολούρα διαλογισμών ματαίων και ένθυμησης πονηρών και άμαρτωλών, αλλά δίχως τη θεία γνώση και την αγιότητα βίου, που μόνες μᾶς οδηγούν στη μυστική ένωση με τὸ Θεό, στους φωτεινούς δρόμους τῆς θεώσεως! Τὸ θεῖον και ἄρρητον κάλλος τοῦ Νυμφίου τῆς ψυχῆς μας, τοῦ Ἁγαπημένου, δὲν βρίσκεται στίς δαιδαλώδεις και σκοτεινές ἀτραπούς τῶν πολυωνύμων μυστικισμῶν, ὅπου οἱ λεγόμενοι («διδάσκαλοι»), δίχως κανένα μεταφυσικό και θεολογικό ἔρεισμα, «ἀπὸ λογολεσχίας νοθετοῦντες», στοχάζονται, διδάσκουν και καταπονούν τὸ πολυπόρευτον τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου μέσα σὲ ζοφερὰ και πνιγηρὰ ὑπόγεια, ὅπου ἡ ζείδωρη

βυζαντινοῦ μυστικισμοῦ). Τοῦ Ἰδίου, *La Philosophie Byzantine*, Paris, P.U.F., 1959 (κυρίως τὰ κεφ. IV και V). Ἄνδρ. Θεοδώρου, Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Ἀθήναι 1956. Βασ. Ἰωαννίδου, Ὁ μυστικισμὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, β' ἔκδ., Ἀθήναι 1957 (βλ. κυρίως τὴν Εἰσαγωγή, σελ. 9-32). J. Meyendorff, *Introduction à l'étude de Grégoire Palamas*, Paris 1959. Π. Ι. Μπρατσιώτου, *Die Theosislehre*, Brussel 1961. Τοῦ Ἰδίου, «Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας», ἐν «Θεολογία», ΜΒ', 1971, σελ. 30-42. V. I. L. L. S. S. k y, *Essai sur la Théologie mystique de l'Église d'Orient*, Paris 1944 (κυκλοφόρησε και σ' ἑλληνική μετάφραση). Τοῦ Ἰδίου, *Vision de Dieu*, Neuchâtel 1962 (και σ' ἑλλην. μετάφρ.). Τοῦ Ἰδίου, *À l'image et à la ressemblance de Dieu*, Paris 1967 (και σ' ἑλλην. μετάφραση). A. Ravier, *La Mystique et les mystiques*, Paris 1965, σελ. 1122 [=Πρόλογος τοῦ H. de Lubac και εἰδικὰ μελετήματα γιὰ κεφάλαια τοῦ Μυστικισμοῦ ἀπὸ τούς: A. Ravier, K. Hruby, H. Jaeger, I. Hausherr, S. Tyszkiewicz, J. Goetz, R. Arnaldez, M. Kaltenmark, A. Barea, O. Lacombe και J.-A. Cuttat]. Ἡλ. Δ. Μουτσούλα, Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου και ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν διδασκαλίαν Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, Ἀθήναι 1965. Γεωργ. Μαντζαρίδου, Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Θεσσαλονίκη 1963. Τοῦ Ἰδίου, *Παλαμικά*, Θεσσαλονίκη 1973. Lars Thunberg, *Microcosm and Mediator (the theological anthropology of Maximus the Confessor)*, Lund 1965. Ἀρχιμ. Ἀμφιλοχίου Ράντοβιτς, Τὸ μυστήριον τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριον Παλαμᾶν, Θεσσαλονίκη 1973. Ἀρχιμ. Ἀρτεμίου Ραντοσάβλιεβιτς, Τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας κατὰ τὸν ἅγ. Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν, Ἀθήναι 1975. Π. Κ. Χρήστου, Πατέρες και Θεολόγοι τοῦ Χριστιανισμοῦ, (τ. Β'), Θεσσαλονίκη 1971. Τοῦ Ἰδίου, Τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ, Θεσσαλονίκη 1983. Ἀντων. Παπαδοπούλου, Θεολογικὴ γνωσιολογία κατὰ τούς Νηπτικὸς Πατέρας, Θεσσαλονίκη 1977. Χαραλ. Σωτηροπούλου, Συμῶν ὁ Νέος Θεολόγος, Ἀθήναι 1986. Τοῦ Ἰδίου, Θέματα θεολογίας τοῦ ἰδ' αἰῶνος, Ἀθήναι 1987. Τοῦ Ἰδίου, Οἱ Νηπτικοὶ Πατέρες περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν τελείωσης τοῦ ἀνθρώπου, Ἀθήναι 1991, ὅπου και πλουσιώτατη βιβλιογραφία (σελ. 231-247). Πολλὰ κείμενα Μυστικῶν τῆς Ἀνατολῆς (ἀλλὰ και τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς) ὅπως και τῆς Δύσεως, βρίσκονται, σὲ γαλλικὴ μετάφραση, στὸ τρίτομο ἔργο *Textes Mystiques d'Orient et d'Occident choisis et présentés par Solange Lemaître*, t. I-III, Paris, éd. Plon, 1955 (σελ. 320, 350 και 312 ἀντιστοίχως).

αύρα και πνοή τοῦ ἀληθινοῦ και ζωοποιοῦ πνεύματος ποτέ δὲν ἐφόσηξε! Κ' ἐδῶ εἶναι δίκαιο νὰ σημειώσουμε, πῶς, τόσο οἱ φερόμενοι ὡς διδάσκαλοι ὅσο και οἱ μαθητές τους ἔπεσαν ἀνυποψίαστοι σὲ τρομερὲς παγίδες, παίρνοντας γι' ἀποκαλύψεις τὶς φαντασίες και τὶς εἰκόνες ποῦ βρῆκαν στὸ ἀκάθαρτο ἐσωτερικὸ εἶναι τους. Τὸ λέει καθαρὰ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος: «αἰτία δὲ τῆς φαντασίας τῶν εἰκόνων ἢ ἀσθένεια και οὐχ ἡ καθαρότης ἐστὶ τοῦ νοῦς· τοῦτο συνέβη ἐν τοῖς ἔξω φιλοσόφοις, ἐπειδὴ ταῦτα ἐνόμισαν εἶναι πνευματικά, περὶ ὧν διδασχὴν ἀληθινὴν οὐκ ἐδέξαντο»⁵. Δηλ. τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς φιλοσόφους και τοὺς νηπτικούς πατέρες τῆς «Φιλοκαλίας», οἱ ὁποῖοι ἀπογυμνώνουν τὸ νοῦ τους ἀπὸ τὶς ἀκάθαρτες φαντασίες τοῦ κόσμου και εἰσέρχονται στὴν περιοχὴ τῆς πνευματικῆς θεωρίας, μὲ ὁδηγὸ τους τὸν Μέγα Βασίλειο: «ὁ νοῦς ποῦ ἔχει ἀνακραθῆ μὲ τὴν θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἔχει καταστῆ ἐποπτικὸς τῶν μεγάλων θεωρημάτων και καθορᾷ τὰ θεῖα κάλλη τόσον, ὅσον ἡ χάρις ἐπιτρέπει»⁶. Καὶ ὅταν ἡ ψυχὴ ἀνεβεῖ σὲ τέτοια θαυμαστὰ πνευματικὰ ὄρη και γευθεῖ τὴν ἄρρητη ἡδονὴ τῆς καλλῆς ἀλλοιώσεως και τὸ ἄλλο φῶς, τότε φλέγεται ἀπὸ τὸν πόθο κ' ἐπιθυμεῖ νὰ μείνει ἐκεῖ ψηλά, ὅπως στὸν Παράδεισο, καθὼς λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: «Ἡ χώρα ἡ νοητὴ, ἐκείνου ποῦ εἶναι καθαρὸς εἰς τὴν ψυχὴν, εὐρίσκεται μέσα του. Καὶ ὁ ἥλιος ποῦ λάμπει εἰς αὐτὸν εἶναι τὸ φῶς τῆς Ἁγίας Τριάδος. Καὶ ὁ ἀέρας, ποῦ ἀναπνέουν οἱ οἰκήτορες τῆς χώρας αὐτῆς, εἶναι τὸ παράκλητον Πνεῦμα. Οἱ δὲ γείτονες αὐτοῦ εἶναι αἱ ἄγιοι και ἀσώματοι φύσεις τῶν Ἀγγέλων. Καὶ ἡ ζωὴ και ἡ χαρὰ και ἡ εὐφροσύνη των, εἶναι ὁ Χριστὸς, τὸ Φῶς ἐκ τοῦ φωτὸς τοῦ Πατρὸς. Αὐτὸς εὐφραίνεται ἀδιαλείπτως ἀπὸ τὴν θέαν τῆς μεταμορφωμένης ψυχῆς του, και θαυμάζει τὸ κάλλος του, ποῦ λάμπει ἀπέριως τηλαυγέστερα ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου. Αὐτὴ εἶναι ἡ (ἄνω) Ἱερουσαλήμ και ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ποῦ εἶναι ἐντὸς μας κρυμμένη κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. Αὐτὴ ἡ χώρα τῆς ψυχῆς μας εἶναι ἡ νεφέλη τῆς θείας δόξης, ἐντὸς τῆς ὁποίας μόνοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδίᾳ θὰ εἰσέλθουν, διὰ νὰ ἴδουν τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου

5. Βλ. Ἐπιστολὴ δ', «πρὸς τὸν ὄσιον πατέρα Συμεῶνην τὸν θαυματουργόν» (τὸν ἀπὸ Καισαρείας), ἐν Ἰσαάκ ἐπισκ. Νινευί τοῦ Σύρου, Τὰ εὐρεθέντα ἀσκητικὰ α,... ἐπιμελεῖα δὲ Νικηφόρου ἱερομονάχου τοῦ Θεοτόκου, Λειψία 1770 (ἀνατ. Ἰωακείμ Σπετσιέρη και στατ. ἐπανέκδ. Χ. Σπανοῦ, ἄ.χρ.), σελ. 388. Πρβλ. και ὅσα λέγει πρὸς κάτω, στὴν ἴδια Ἐπιστολὴ: «Καὶ ἀντὶ τῆς θείας θεωρίας, ἐπλήρωσεν αὐτὸν φαντασίας δαιμόνων...» (ὅπ. π., σελ. 393).

6. Ἐν Θεοκλήτου Διονουσιάτου, Ἀθωνικὰ ἄνθη, τ. Γ', Ἀθήναι 1989, σελ. 34. Πρβλ. Γρηγ. Παλαμά, Κεφάλαια φυσικὰ, θεολογικὰ κ.λ.π. ρθ' (Φιλοκαλία, τ. Δ', σελ. 172), ρμς' (Φιλοκαλία, ὅπ.π., σ. 185), Καλλίστου Πατριάρχου, «Εἰς τὸ, διελθὲς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ κλπ.», οθ' (Φιλοκ., Δ', σ. 365), Καλλίστου Καταφυγίτου, Τὰ σωζόμενα περὶ θ. ἐνώσεως και βίου θεωρητικοῦ, πα' (Φιλοκ., Ε', σ. 48).

των, και θα καταυγασθῆ ὁ νοῦς των διὰ τοῦ θεϊκοῦ φωτός Του»⁷. Ἐδῶ εἶναι πού ἡ ψυχὴ τοῦ φερομένου συνεχῶς πρὸς τὰ ἄνω ἀνθρώπου, εἴτε ψάλλει μόνη τῆς, εἴτε ἰσοκρατεῖ, τὸ τροπάρι τῆς Μεταμορφώσεως: «ἔθελξας πόθῳ με, Χριστέ, και ἠλλοίωσας τῷ θεῖῳ σου ἔρωτι»⁸! Ζεῖ σ' ἕνα θερμὸ ἔρωτικὸ κλίμα; πού δὲν θυμίζει τίποτε τὸ γῆινο, ἀλλὰ συμψάλλει, με τὸν ποιητὴ, τὸν γλυκύτατο χερουβικὸ ὕμνο τοῦ Μεγάλου Σαββάτου: «Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία... και μηδὲν γῆινον ἐν ἑαυτῇ λογιζέσθω»⁹! Καὶ ζεῖ ἐκεῖνο, πού, ὅσοι δὲν ἔχουμε τίς ἐμπειρίες τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν Πατέρων, δυσκολευόμαστε ἡ ἀδυνατοῦμε νὰ κατανοήσουμε και νὰ πιστέψουμε!

β'. Οἱ πληγές τῆς ἀγάπης.

Ἐμεῖς, οἱ ἀνθρωποὶ τοῦ κόσμου, ζώντας μέσα στὴν τύρβη και τίς ὅποιες φροντίδες τοῦ βίου και τῆς πολιτείας μας, ὅσες σπουδές ἡ πτυχία και ἂν ἔχουμε, αἰσθανόμαστε ἀκατάλληλοι και ἀναρμόδιοι νὰ μιλοῦμε γι' αὐτὰ τὰ θέματα, πού εἶναι τὰ ἅγια τῶν Ἀγίων γιὰ τὴν Πατερικὴ θεολογία μας. Γιὰ τὸν ἀνθρωπο τοῦ κόσμου, πού τὰ μάτια του εἶναι θαμπωμένα πάντοτε σχεδὸν ἀπὸ ἀναθυμιάσεις ἢ λάσπες παθῶν ὑλικῶν, σαρκικῶν, ἢ εὐφροσύνη και ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς τῶν Νηπτικῶν Πατέρων μοιάζει με κάλλος ἀπροσπέλαστο. Τὸ βαθιὰ ποιητικὸ και πνευματικὸ περιεχόμενο τῆς «Φιλοκαλίας» τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν παραμένει ξένο και ψυχρὸ, πράγματι, δίχως τὴν ταπεινώση και τὴν προσπάθεια βιώσεως και πνευματικῆς (δηλ. νηπτικῆς) ἀνατάσεως στὴ μέθεξῆ τοῦ ἀκροτάτου τῶν ἐφετῶν. Ἔτσι, ὅλος ὁ θησαυρὸς και ἡ βαθειὰ πνευματικὴ φιλοσοφία τους μένουν ἀσύλληπτα νοήματα, σὰν ἀκατανόητα σύμβολα μιᾶς γλώσσας ἐντελῶς ἀγνωστῆς γιὰ μᾶς. Κάτι ἀνάλογο μ' ἐκεῖνο πού λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος γιὰ τὸ Εὐαγγέλιον: «εἰ δέ ἐστι κεκαλυμμένον τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον»¹⁰. Ἐνας ψυχρὸς και ξηρὸς ἐρευνητὴς τῶν κειμένων τῶν Νηπτικῶν, βουβαίνεται και πέφτει ξερὸς στὴ γῆ, μαζὶ με ὅλους τοὺς ὁμοίους του· γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ προφήτης Ἡσαΐας θὰ ἔλεγε: «καὶ ἰδοὺ σκότος σκληρὸν ἐν τῇ ἀπορίᾳ αὐτῶν»¹¹! Τὴν ἴδια μοῖρα πρέπει νὰ ἔχουν και πολλοὶ ἀλλόδοξοι, πού κατὰ καιροὺς μεταφράζουν γλωσσικὰ-φραστικὰ τὴ «Φιλοκαλία», μὰ δὲν βιώνουν τὸ βάθος και τὸ ὕψος τῆς

7. Πρβλ. Ὁμιλία ιη' τοῦ Μακαρίου (Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, Ὁμιλίες πνευματικαί..., Βενετία 1857, σελ. 139 ἐξ.).

8. Βλ. β' Κανὸνα ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως (ὑπὸ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ), φδῆ θ', τροπ. γ' (Μηναῖον Αὐγούστου, ἐκδ. Ἀποστολ. Διακονίας, Ἀθήναι 1973, σελ. 44β').

9. Βλ. Τριφῶδιον, ἐκδ. Ἀποστολ. Διακονίας, Ἀθήναι 1960, σελ. 443 α'-β'.

10. Β' Κορινθ. δ' 3.

11. Ἡσ. ε' 30.

«θεωρίας» καὶ τῆς ἀδιάλειπτης προσευχῆς τῶν Νηπτικῶν. Τοὺς λείπει ἡ δύναμη αὐτῆς τῆς «εὐχῆς», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς: «Ἡ δὲ τῆς εὐχῆς δύναμις αὐτὴν ἱερούργει καὶ τελεσιουργεῖ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεῖον ἀνάτασιν τε καὶ ἕνωσιν»¹². Καὶ ἡ «εὐχή» αὐτή, ἡ νοερά ἢ ἀδιάλειπτος ἢ μονολόγιστος, στὴν ἀπλούστερή της μορφή, δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ αὐτὴ τῆ δέηση: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, υἱὲ Θεοῦ, ἐλέησόν με»¹³! «Ὅμως, σ' αὐτὴ τῆ δέηση, βλέπουμε νὰ ὑπάρχει μιὰ βαθειά, ἐρωτικὴ νοσταλγία καὶ ἔλξη πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖνος ποὺ τὴν προφέρει συγκλονίζεται ἀπ' τὸ λόγο τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων «τετρωμένη ἡ ψυχὴ μου ἐκ τῆς ἀγάπης σου»¹⁴ ἢ ἀπὸ τὴν παύλεια ἔκφραση «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός»¹⁵. Πάνω καὶ ἀπὸ τὴν ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ὑπαρξή του ἀναπνοή, βάζει τὴν ἀκοίμητη καὶ ἀδιάλειπτη προσευχὴ καὶ σχέση μετὰ τὸ Θεό, ὅπως μᾶς δείχνουν οἱ φράσεις τῶν Νηπτικῶν: «μνημονευτέον τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀναπνευστέον»· «ἀγωνισώμεθα μὴδὲ τὸ ἀκαρὲς ἀναπνεῖν ἐκτὸς μνήμης Θεοῦ»¹⁶! Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, πῶς, ὅπως μᾶς δείχνουν οἱ ἐμπειρίες τῶν Ἀγίων, οἱ Νηπτικοὶ αἰσθάνονται πληγωμένοι, «τετρωμένοι» ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ καὶ λειώνουν ἀπὸ κάθε, πρόσκαιρη ἔστω, ἀπουσία του, ἡ ἀδυναμία τους νὰ βρίσκονται κοντὰ Του. Τὸ «πάσχειν τὰ θεῖα» τῶν ἀρεοπαγιτικῶν Συγγραμμάτων φωτίζεται ἀπὸ αὐτὴ τὴν πλευρὰ καὶ μᾶς δείχνει τὸν ἄνθρωπο, ὄχι ἀπλῶς ἄγγελο «ἐλαύνοντα ἐπὶ θηρίου», ἀλλὰ, ὡς πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ, παραδομένον στὸν θεῖον ἔρωτα. Καί, ὅπως γνωρίζουμε ἀπὸ τὰ ἴδια Συγγράμματα, «ἐκστατικὸς ὁ θεῖος ἔρωτος, οὐκ ἐὼν ἑαυτῶν εἶναι τοὺς ἐραστάς, ἀλλὰ τῶν ἐρωμένων»¹⁷! Καί, βέβαια, μπρὸς στὶς ὑπερούσιες αὐτὲς βιωματικὲς ἐμπειρίες τῶν θείων ἐρώτων, ποὺ φλογίζουν τὶς ἁγιασμένες ψυχὲς τῶν μεγάλων Νηπτικῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅλες οἱ ἄλλες βαρῦγδουπες ἀλλὰ θολὲς ὑποσχέσεις γιὰ λύτρωση στοὺς δίχως Χριστὸ ἐσωτερισμοὺς, δὲν εἶναι μόνο ἄ-χριστες ἢ ἄχρηστες, μὰ κ' ἐπικίνδυνες κενόδοξες φλυαρίες γι' ἀποπροσανατολισμὸ κ' ἐκμετάλλευση τῆς πρὸς τὰ ἄνω φορᾶς καὶ τῆς πρὸς τὸ Ἐπέκεινα κλίσεως καὶ ἔλξεως τῆς ψυχῆς μας.

12. Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Π α λ α μ ᾶ, Περὶ προσευχῆς καὶ καθαρότητος καρδίας, κεφ. α' (Φιλοκ., Δ', σελ. 132).

13. Ἡ «Φιλοκαλία» εἶναι γεμάτη ἀπὸ περιγραφὰς ἢ συμβουλὰς γιὰ τὴν μονολόγιστη «εὐχή» (βλ. π.χ. τόμ. Δ', σελ. 73, δ'· 80,1 ἐξ. Ε', 63 ἐξ.).

14. Ἄσμα Ἄσμ., β' 5.

15. Γαλ. β' 20. Πρβλ. Φιλιπ. α' 21.

16. Βλ. τὸ πλῆθος τῶν σχετικῶν χωρίων στὴ «Φιλοκαλία» (τ. Ε', σελ. 254-255, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴ μνήμη Θεοῦ, τὴν «εὐχή», τὴν ἀναπνοή κ.λπ.). Πρβλ. Φιλοκ., Δ', σελ. κγ'.

17. Βλ. Δ ι ο ν. Ἀ ρ ε ο π α γ ί τ ο υ, Περὶ θείων ὀνομάτων, Migne P.G., 3, 712A. Πρβλ. Μ α ξ ί μ ο υ Ὁ μ ο λ ο γ η τ ο ῦ, Περὶ θεολογίας κεφαλαίων ἑκατοντάς ἐβδόμη, πε' (Φιλοκαλία, Β', σελ. 183).

γ'. "Αρτος στηρίζων και οἶνος εὐφραίνων.

Εἶναι γνωστὸ και ἀπὸ τοὺς λόγους τῆς Ἁγίας Γραφῆς, πὼς ὁ ἄ ρ τ ο ς στηρίζει και ὁ ο ἶ ν ο ς εὐφραίνει τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου¹⁸. Στὴ φιλοσοφία και στὴν ποίηση τὰ συναντοῦμε συχνά, —ἀς θυμηθοῦμε τὴ μεγάλη σύνθεση τοῦ ποιητοῦ Χαίλντερλιν¹⁹— φορτισμένα με ὄλο τὸ βάρος τοῦ συμβολισμοῦ τους. Δυὸ νεώτεροι ἅγιοι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὁ Μακάριος Κορίνθου και ὁ Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, ποὺ ἀνθολόγησαν και συγκρότησαν τὸ πολύτιμο σῶμα τῶν καλύτερων κειμένων τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν, δηλ. τὴ «Φιλοκαλία», μιλοῦν ξανά γι' αὐτὸ τὸν ἄρτο και τὸν οἶνο. Συγκεκριμένα, στὸν Πρόλογο τοῦ ἔργου, γραμμένον ἀπὸ τὸν ἅγιο Νικόδημο, διαβάζουμε αὐτὴ τὴν πρόσκληση πρὸς ὄλους μας, στὸ πνευματικὸ δεῖπνο τῶν Πατέρων τῆς «Φιλοκαλίας»: «Ἐλθετε, τοῖνον, ἔλθετε· φάγετε τὸν ἐν αὐτῇ γνωστικὸν τῆς σοφίας ἄρτον, και πίετε οἶνον, τὸν εὐφραίνοντα μὲν νοητῶς τὴν καρδίαν, ἐξιστῶντα δὲ πάντων αἰσθητῶν ὁμοῦ τε και νοητῶν διὰ τὴν κατ' ἔκστασιν θέωσιν, και μεθύσθητε μέθην τῶ ὄντι νηφάλιον. Ἐλθετε πάντες, ὅσοι κλήσεως ὀρθοδόξου τυγχάνετε μέτοχοι, συνάμα Λαϊκοί τε και Μοναχοί, οἱ τὴν ἐντὸς ὑμῶν οὔσαν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν και τὸν ἐν τῶ ἀγρῶ τῆς καρδίας κεκρυμμένον εὐρηκέναι σπουδάζοντες θησαυρόν... Ἐλθετε, διατὶ ἡ «Φιλοκαλία» —δηλ. τὰ μυστικὰ συγγράμματα τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν— εἶναι τὸ τῆς νήψεως ταμεῖον· τὸ τοῦ νοδὸς φυλακτήριο· τὸ μυστικὸν διδασκαλεῖον τῆς νοερᾶς προσευχῆς· τῆς πρακτικῆς ἢ ἐξαίρετος ὑποτύπωσης· τῆς θεωρίας ἢ ἀπλανῆς ὁδηγία· ὁ τῶν Πατέρων Παράδεισος· τῶν ἀρετῶν ἢ χρυσῆ σειρά· τὸ πυκνὸν τοῦ Ἰησοῦ ἀδολέσχημα· ἡ ἀνακλητικὴ τῆς χάριτος σάλπιγξ· και συνελόντα φάναι, αὐτὸ δὴ τὸ τῆς θεώσεως ὄργανον, χρῆμα εἴπερ τι ἄλλο μυριοπύθητον και πρὸ πολλῶν ἐτῶν μελετώμενον μὲν και ζητούμενον, ἀλλ' οὐχ εὐρισκόμενον»²⁰. Και σήμερα, εὐτυχῶς, αὐτὸ τὸ corpus τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν, ὁ ἄρτος και ὁ οἶνος τῆς ὀρθοδόξου μυστικῆς θεολογίας μας, ὑπάρχει σὲ ποικίλες ἐκδόσεις, ὅπου μπορεῖ νὰ προστρέξει ὅποιος πεινᾷ ἢ διψᾷ γιὰ τέτοιον ἄρτο και τέτοιον οἶνο, με οὐράνια γεύση και γλυκύτητα.

*

Ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τῆς «Φιλοκαλίας» και τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν Πατέρων βρῖσκεται στὴν ὑπέρβαση τῶν διλημμάτων, ποὺ βάζει στὴν πνευματικὴ ζωὴ τὸ ζεῦγος Μάρθα και Μαρία —δηλ. τοῦ πρακτικοῦ και τοῦ θεωρητικοῦ βίου. Μπορεῖ νὰ τονίζει τὸν θεωρητικὸ και νὰ τὸν βάζει σ' ἓνα ψηλότερο

18. Γέν. κζ', 37. Ψαλμ. ργ' (ρδ'), 15.

19. Βλ. τὴν ἐλεγεία «Ὁ ἄρτος και ὁ οἶνος» στὴ γαλλικὴ μετάφραση τοῦ Gustav Roud: H ö l d e r l i n, Oeuvres, «Bibliothèque de la Pléiade», NRF, Paris 1967, σελ. 807-814.

20. Φιλοκ., Α', σελ. κδ' και κγ'.

σκαλί, μὰ δὲν καταφρονεῖ καὶ τὸν πρακτικό, γιὰτὶ καὶ τὰ δυὸ σκοπεύουν στὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου: «ἀμφοτέρα μιᾶς ἀγαθῆς ρίζης βλαστήματα»²¹, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Μακάριος καὶ ὁ Κάλλιστος Ξανθόπουλος ὁ Πατριάρχης. «Ὅσο κι ἂν δίνει κάποτε προβάδισμα στὴ μυστικὴ λεγόμενὴ θεολογία, πρέπει νὰ τονίσουμε πὼς ἀγκαλιάζει τοὺς καρποὺς καὶ τὴν πνευματικὴ γεύση τοὺς, ὅπως βιώνονται στὸν πρακτικό καὶ τὸ θεωρητικό χῶρο τῆς λειτουργικῆς ζωῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ ἄσκηση τοῦ σώματος δὲν εἶναι ἀσχετὴ μὲ τὴν ἄσκηση τοῦ πνεύματος. Ὁ ἡσυχασμὸς καὶ ἡ θεωρία ἢ πνευματικὴ δὲν εἶναι ἄνθη ἔξω ἀπὸ τὸν κῆπο τῆς προσευχῆς, τῆς ταπεινώσεως καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν· καί, κυρίως, τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου. Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὴ γλῶσσα «τῶν ὄντων καὶ τῶν πραγμάτων», πρέπει νὰ καθαρθεῖ ὁ νοῦς, νὰ γευθεῖ τὴν «καλὴν ἀλλοίωσιν»· καὶ τότε μονάχα παίρνει ν' ἀνεβαίνει τὰ σκαλοπάτια τῆς ἐλλάμψεως καὶ τῆς ἀγιότητος: οἱ κόποι καὶ οἱ πόνοι τῆς ἀσχίσεως σιγὰ-σιγὰ σβήνουν, κι ἀρχίζει ὁ νοῦς νὰ καταλάμπεται ἀπὸ τὶς ἀκτίνες τοῦ ἀκτίστου Φωτός, ὅπως μᾶς λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς. Ἡ νύμφη-ψυχὴ τῶρα, κεκαθαρμένη καὶ ἀγνισμένη ἀπὸ τὰ πάθη, μπορεῖ ν' ἀντικρῦσει τὸ ὕψος καὶ τὸ βάθος τῆς θείας σοφίας, καθὼς ἀναμένει τὴν εἴσοδό της στὴν «οὐράνιον παστάδα», μὲ τὴ μέθεξιν καὶ τὴ θέωση. Ἡ πίκρα καὶ ἡ ὀδύνη ἔχουν φύγει: «οὐ γὰρ ἔχει πικρίαν ἢ συναναστροφή τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ὀδύνην ἢ συμβίωσιν αὐτῆς, ἀλλὰ εὐφροσύνην καὶ χαράν»²². Γιὰ τὴν ψυχὴ, τῶρα πιά, εἶναι ὀδύνη ὅταν αὐτὴ βρῖσκεται μακριὰ κ' ἔξω ἀπὸ τὸ μυστικὸ κλῆμα τῶν θείων αὐτῶν ἐλλάμψεων.

δ'. «Βέλτιον δὲ τὸ μὴ ὀμιλεῖν».

Θὰ μπορούσαμε, ἴσως, ἐδῶ ν' ἀνοίξουμε μιὰ παρένθεση, γιὰ νὰ ση-μειώσουμε πὼς, ἢ διάθεσή μας ν' ἀκονίσουμε τὴ «μάχαιρα τοῦ πνεύματος» σὲ ἀκόνι σκληρό, δηλ. σὲ κείμενα τῶν μεγάλων Μυστικῶν καὶ Νηπτικῶν τῆς Ὁρθοδοξίας, συναντᾶ κάποιες δυσκολίες. Ὅχι γιὰτὶ δὲν ἔχουμε Μυστικούς, ὅπως φοβόταν ὁ Σεφέρης²³, ἀλλὰ γιὰτὶ κ' ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἔχουμε δὲν μιλοῦνε ἀνοιχτὰ γιὰ τὶς πνευματικὲς-μυστικὲς ἐμπειρίες τους. Γενικά, στὴν Πατερικὴ θεολογία βλέπουμε μιὰ διακριτικὴ σιωπὴ νὰ βασιλεύει σ' αὐτὰ τὰ θέματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι οὔτε γιὰ ὅλους, οὔτε γιὰ μεγάλη μερίδα χριστιανῶν. Ἔχει κανεὶς τὴν ἐντύπωση ὅτι ρίχνει «τὰ ἅγια τοῖς κυσίν», ὅταν μιλάει γιὰ

21. Πρβλ. καὶ Μ ἄ ξ. Ὁ μ ο λ ο γ η τ ῆ, Περὶ θεολογίας κεφαλαίων ἑκατοντάς β', νὰ' (Φιλοκ., Β', σελ. 79).

22. Φιλοκ. Ε', σελ. 32 (κεφ. νὰ'). Πρβλ. Φιλοκ. Γ' 198, ξζ'· Δ' 158, ξς' καὶ ζζ'· Δ' 157, ξδ' καὶ ξε'.

23. Βλ. τὴ μετάφρασή του στὴν Ἔρημη χώρα τοῦ Θ. Σ. Ἐ λ ι ο τ, Ἀθήνα 1949, σελ. 38.

μυστικές εμπειρίες και για θέωση σε ανθρώπους, που έχουν την έξωστρέφεια για μόνιμη ψυχική κατάσταση. Ἐπὶ τὴν ἔρημο τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου ἔρχεται ὁ λόγος τοῦ μεγάλου καθηγητοῦ τῆς ἔρημου: «Τοὺς περὶ εὐσεβείας καὶ εὐζωΐας λόγους, πρὸς τοὺς πολλοὺς ὁμιλεῖν παραιτοῦ· οὐ διὰ φθόνον λέγω, ἀλλ' ὅτι τοῖς ἀλογίστοις καταγέλαστος οἶμαι δόξεις· τὸ γὰρ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ χαίρει· οἱ δὲ τοιοῦτοι λόγοι ὀλίγους ἔχουσι τοὺς ἀκροατάς, τάχα δὲ πάνυ σπανίους· βέλτιον δὲ τὸ μὴ ὁμιλεῖν»²⁴. Ὁ πυκνὸς λόγος τῶν Μυστικῶν, ὁ τόσο σημαντικὸς καὶ οὐσιαστικὸς, διστάζει ν' ἀπευθυνθεῖ στὰ σύγχρονα πρόσωπα, που ἔχουν ἀραιώσει καὶ πλατυνθεῖ τόσο πολὺ, που μοιάζουν μὲ κινούμενα σχέδια ὁμίχλης σὲ σχήματα ἀνθρώπων! Ὁ δισταγμὸς, λοιπόν, καὶ ἡ δυσκολία τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς διαδόσεως τῶν ἐμπειριῶν αὐτῶν εἶναι καὶ ἐξ ὑποκειμένου καὶ ἐξ ἀντικειμένου. Μόνο ἐξαιρέσεις, ἐπομένως, ἔχουμε, ὅπου λιγοστοὶ συγγραφεῖς ἔγραψαν τὶς ἐμπειρίες τους που ἔφτασαν ὡς ἐμᾶς, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ γιὰ λόγους που ὁ Κύριος μονάχα γνωρίζει. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐξαιρέσεις ἂν κρίνουμε, που παρέβησαν γι' ἀνωτέρους λόγους τὸ «βέλτιον δὲ τὸ μὴ ὁμιλεῖν»²⁵, οἱ Νηπτικοὶ-Μυστικοὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι ἀναστήματα γιγάντια, που ἡ νεώτερη θεολογία καὶ φιλοσοφία στέκουν ὄντως μὲ δέος καὶ βαθὺ σεβασμὸ μπροστὰ στὰ λάμποντα πρόσωπα καὶ τὰ ἱερά ἔργα τους.

Διατρέχοντας τοὺς χριστιανικοὺς αἰῶνες, θὰ μπορούσαμε ν' ἀναφέρουμε τοὺς σπουδαιότερους ἀπ' αὐτοὺς, ξεκινώντας ἀπ' τοὺς ἀσκητὲς τῆς Ἐρήμου καὶ φτάνοντας ἴσαμε τὰ μεταβυζαντινὰ χρόνια: Ἀντώνιος ὁ Μέγας. Ἡσαΐας ὁ Ἀναχωρητής. Εὐάγριος ὁ Μοναχός. Κασσιανὸς ὁ Ρωμαῖος. Μάρκος ὁ Ἀσκητής. Ἡσύχιος ὁ Πρεσβύτερος. Νεῖλος ὁ Ἀσκητής. Διάδοχος ὁ Φωτικῆς. Ἰωάννης ὁ Καρπάθιος. Θεόδωρος Ἐδέσσης. Ἀρεοπαγίτικα Συγγράμματα. Ἰωάννης τῆς Κλίμακος. Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής. Ἀββᾶς Θαλάσσιος. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ἀββᾶς Φιλήμων. Φιλόθεος ὁ Σιναΐτης. Ἡλίας ὁ Πρεσβύτερος. Θεοφάνης ὁ Μοναχός. Πέτρος ὁ Δαμασκηνός. Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος. Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος. Νικήτας ὁ Στηθατός. Κάλλιστος Καταφυγιάτης. Συμεὼν Θεσσαλονίκης. Νικόλαος καὶ Νεῖλος Καβάσιλας. Θεόληπτος Φιλαδελφείας. Νικηφόρος Μονάζων. Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς. Κάλλιστος καὶ Ἰγνάτιος. Κάλλιστος Ἀγγελικουδῆς (ἢ, Τηλικουδῆς). Νικόδημος Ἁγιορείτης, κ.ά.

Καὶ ὁ κατάλογος αὐτὸς θὰ μπορούσε νὰ γίνεαι ἀρκετὰ μεγαλύτερος, ἂν δὲν ὑπῆρχαν οἱ περιορισμοὶ στὴ συγγραφή, ὅπως ἀναφέραμε, καὶ ἂν εἶχαμε ὅλων τῶν νηπτικῶν-μυστικῶν τὰ ἔργα ἐκδεδομένα. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἓνα πλῆθος ἔργων τῆς Πατερικῆς Γραμματείας —παλαιότερης, βυζαντινῆς

24. Βλ. Φιλοκαλία, τ. Α', σελ. 16, πδ'.

25. Ὅπ. π.

καὶ νεώτερης— περιμένουν ἀκόμη ὑπομονετικὰ τὸν ἐρευνητὴ καὶ τὸν ἐκδότη τους, μέσα σὲ σκοπισμένες βιβλιοθηκῆς καὶ δυσανάγνωστα χειρόγραφα, στὶς πόλεις ἢ στὰ μοναστήρια.

ε'. «*Τοῦ ἐπουρανίου τὴν εἰκόνα φορέσαντες*»).

Κλείνοντας τὴν παρένθεση ποὺ ἀνοίξαμε, θὰ ἔπρεπε νὰ προσθέσουμε δυὸ πράγματα, σχετικὰ μὲ τὴ διαφορὰ ποὺ παρατηρεῖται ἀνάμεσα στὶς λέξεις Νηπτικὸς-Μυστικὸς. Στὴν ἐπιφάνεια τῶν βῶν διακρίνουν μερικοὶ μιὰ θεωρητικώτερη κάπως τάση στοὺς Μυστικοὺς καὶ μιὰ πρακτικώτερη στοὺς Νηπτικούς. Ἐν ἡ ἔγνοια καὶ ἡ ἀκοίμητη φροντίδα τῶν Μυστικῶν μας —ὅπως εἶναι ζητούμενο καὶ γιὰ κάθε Μυστικισμό— εἶναι ἡ ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεὸ μέσα ἀπὸ τὴν τέλειαν ἀγάπη, ὁ ἀνθρώπος δὲν μπορεῖ νὰ φτάσει σ' αὐτὸ δίχως τὴ νήψη, δηλ. τὴν προσοχὴ καὶ τὴν τέλεια κάθαρση τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος, γιὰ νὰ γίνει ἄξιο ἐνδιαίτημα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐγρήγορη καὶ ἡ νήψη, καθὼς καὶ ἡ ἀνοδος πάνω ἀπὸ τὰ γήινα καὶ τὰ ὑλικά, εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ μυστικὴ ἔνωση, ποὺ ἐπιδιώκει ὁ Μυστικὸς. Ἐτσι, λοιπόν, δὲν μποροῦμε νὰ τὶς θεωρήσουμε διαφορετικὰ εἶδη πνευματικότητος, ἀλλὰ σταθμούς, ἴσως, στὸν ἴδιο δρόμο τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἔνωσή του μὲ τὸ Θεό. Πιθανὸν νὰ ἐπεκράτησε ἡ λεπτὴ αὐτὴ διάκριση καὶ γιὰ τὸ λόγο ποὺ εἶπαμε προηγουμένως, ὅτι δηλ. οἱ Μυστικοὶ ἔγραψαν τὶς ἐμπειρίες τους —ὅσοι ἔγραψαν—, ἐνῶ οἱ περισσότεροι Νηπτικοὶ ἦταν κατὰ κόσμον ἀγράμματοι ἀπὸ τὴ θύραθεν σοφία τῶν δοκίμων συγγραφέων, κ' ἐκεῖνο ποὺ τοὺς ἐνδιέφερε ἦταν μονάχα ὁ ἀγιασμός τους καὶ ἡ ἔνωσή τους μὲ τὸ Θεό· καὶ σ' αὐτὸ ἀκολουθοῦσαν τὴν πρακτικὴ τῶν μεγάλων Ἀσκητῶν-Νηπτικῶν τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Ψαλμῶν καὶ τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων, αἰσθανότανε τὸν θεῖον ἔρωτα νὰ πυρπολεῖ ὅλη τὴν ὑπαρξή τους: «ὄν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ Θεός!»²⁶ Αὐτὸ τὸ βίωμα, τοῦ θείου ἔρωτος, δὲν μπορεῖ ν' ἀναλυθεῖ οὔτε νὰ συγκριθεῖ μὲ ψυχολογικὲς ἢ πνευματικὲς εἰκόνας. Ἡ ἔνωση ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν ἔλλαμψη καὶ τὴν ἔκσταση, μόνο ἐρωτικὰ μπορεῖ νὰ παρουσιαστεῖ, γιὰτὶ «ψυχὴ τίς ἐστιν οἶονεὶ τῆς καθαρᾶς καὶ αἰδίου καὶ ἀειβλύτου θείας προσευχῆς, καὶ κίνησις καὶ ἐνέργεια, ἐνισμός τε καὶ σύννοψις, ἔκστασις τε καὶ ὄρασις καὶ ἱερά τῶ ὄντι ἀπόλαυσις ἐξ ἐλάμψεως»²⁷. Ἡ καρδιὰ ἔλκεται συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως πρὸς τὴν ἔνωση μὲ τὸ Θεό, καὶ ὁ νοῦς, «τὸν ἴδιον δεσπότην διὰ τῆς τῶν ὄντων θεωρίας ἀνιχνεύων καὶ ζητῶν φλεγό-

26. Ψαλμ. μα' (μβ'), 1.

27. Παρὰ Ἰ. Κ. Κορνάρου, «Ἐρωσις» (θεῖος), ἐν ΘΗΕ, τ. 5, Ἀθήναι 1964, στ. 895.

μένω πόθω διψητικῶς εὐρεῖν καὶ ἰδεῖν τὸν ἀθέατον»²⁸, ζεχνᾶ ὅλες τὶς ἄλλες εἰκόνες καὶ παραστάσεις καὶ δὲν κρατεῖ παρά μονάχα τοῦ Ἰησοῦ τὴν ἀχραντη μορφή, πού τὸν τραβᾷ πρὸς τὰ ψηλὰ καὶ δὲν τὸν ἀφήνει οὔτε στιγμή: «ὡς δὲ ἔραστον καὶ ἀγαπητὸν — τὸ θεῖον, κατὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης— κινεῖ πρὸς ἑαυτὸ πάντα τὰ ἔρωτος καὶ ἀγάπης δεκτικά. Καὶ τρανότερον αὐθις φάναι, κινεῖται ὡς σχέσιν ἐμποιοῦν εὐδιάθετον ἔρωτος καὶ ἀγάπης τοῖς τούτων δεκτικοῖς, κινεῖ δέ, ὡς ἑλκτικὸν φύσει, τῆς τῶν ἐπ' αὐτὸ κινουμένων ἐφέσεως· καὶ πάλιν κινεῖ καὶ κινεῖται, ὡς διψῶν τὸ διψᾶσθαι καὶ ἐρῶν τὸ ἐρᾶσθαι καὶ ἀγαπῶν τὸ ἀγαπᾶσθαι»²⁹. Ἡ ψυχὴ παρουσιάζεται ὡς νύμφη καὶ συνομιλεῖ μὲ τὸ νυμφίον τῆς, πού εἶναι ὁ λυτρωτῆς καὶ σωτήρας τῆς, τὸ εἶδωλο τοῦ θεοῦ ἔρωτός τῆς: «ὄλος εἶ, Σῶτερ, γλυκασμός, ὄλος εἶ ἐπιθυμία καὶ ἔφεις ὄντως ἀκόρεστος· ὄλος ὑπάρχεις κάλλος ἀμήχανον!» Βιώνει σ' αὐτὴ τῇ σχέσει, ἡ ψυχὴ, «ἀπόρρητόν τινα καὶ ἄμετρον ἡδονήν», πού δὲν μπορεῖ νὰ ἐκφράσει, μὰ ξεσπᾷ σὲ μιὰ κραυγὴ χαρᾶς, εὐφροσύνης, ἀγαλλιᾶσεως: «βέβλημαι ἀγάπης κέντροις θείας καὶ τέτρωμαι, καὶ μὴν δὴ καίομαι ζέσει ἐρωτικῇ, ἐν χαρᾷ πνευματικῇ, εὐφροσύνη τε ὑπερκοσμίῳ καὶ ἀγαλλιᾶματι»³⁰!

*

Σημειώσαμε πρὶν λίγο, πὼς ὁ θεῖος ἔρωτος δὲν ἀφήνει οὔτε στιγμή ἐκείνη τὴν ψυχὴ πού ἔζησε τὴν ἄφατη καὶ ἀνέκφραστη ἐμπειρία τῆς θείας παρουσίας. Ὡστόσο, μπορεῖ νὰ κάνει τὴν ἀρχὴ ὁ οὐρανός, τὸ θεῖον, μὰ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πάντα ἔτοιμη ν' ἀνταποκριθεῖ σ' αὐτὸ τὸ ἀνοιχτὸ κάλεσμα καὶ νὰ μὴ θέλει νὰ διακοπεῖ ἀπὸ τίποτε αὐτὴ ἡ συνομιλία, γιὰτὶ «οὐ δύναται εἰς βάθος τρωθεῖσα ψυχὴ τῷ ἔρωτι τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὴν γεῦσιν τῶν νοητῶν τῆς γλυκύτητος αὐτοῦ δωρεῶν, ὅπως ἐφ' ἑαυτὴν ἴστασθαι ἢ μένειν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ μὴ πρὸς τὰ πρόσω τῶν εἰς οὐρανὸς ἀναβάσεων ἀνατείνεσθαι· ὅσα γὰρ τὰς ἑαυτῆς ἀναβάσεις ἀμείβει διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ ἐπὶ τὰ βάθη χωρεῖ τοῦ Θεοῦ, τοσούτω πυρπολεῖται τῷ πυρὶ τῆς ἐφέσεως, καὶ τῶν ἔτι βαθυτέρων αὐτοῦ μυστηρίων τὸ μέγεθος ἐρευνᾷ, καὶ πλησιάζει τῷ μακαρίῳ φωτὶ κατεπίγεται»³¹.

Ὁλη, βέβαια, ἡ ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία —εἴτε στὸν πεζὸ εἴτε στὸν ὕμνογραφικὸ λόγον— ἔχει, ὅπως καὶ ἡ Ἐκκλησία μας ὀλόκληρη, μυστικὸ πολὺ συχὰ χαρακτῆρα. Ὅμως, οἱ ἐρωτικὲς αὐτὲς καὶ μυστικὲς ἐμπειρίες πλεονάζουν, καὶ παρουσιάζονται πιὸ ἔντονες στοὺς συγγραφεῖς πού ἀναφέραμε πιὸ πάνω, δηλαδὴ στοὺς Νηπτικὸς καὶ Μυστικὸς τῆς «Φιλοκαλίας», οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὸν ἅγιο Μάξιμο, «ὄλοι ὄλω τῷ Θεῷ ἐγκραθῆναι διὰ τοῦ πνεύ-

28. Ὁπ. π.

29. Ὁπ. π., στ. 896.

30. Ὁπ. π., στ. 896.

31. Ὁπ. π., στ. 897.

ματος ἠξιώθησαν, ὅλην τοῦ ἐπουρανοῦ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώποις τὴν εἰκόνα φορέσαντες, καὶ τοσοῦτον ἔλξαντες τῆς θείας ἐμφάσεως, εἰ θέμις εἰπεῖν, ὅσον ἐλχθέντες αὐτοὶ τῷ Θεῷ ἀνετέθησαν»³².

ς'. «Δεκάς βαθμίδων εἰς οὐρανὸς ἀνάγει».

Ὅπως εὐκόλα καταλαβαίνει κανεὶς, αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν γίνονται κατανοητὰ σὲ ὅλες τους τις λεπτομέρειες, οὔτε ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς μπορεῖ νὰ κάνει τὸ θεωρητικὸ διδάσκαλο, ἂν δὲν περάσει ἀπὸ τὴν πράξη, δηλ. τὴν τήρηση ὅλων τῶν ἐντολῶν ποὺ ἀπαιτεῖ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀποκλειστικότητα ποὺ ζητᾷ ὁ θεὸς ἔρωσ. Ἀκόμη, αὐτὰ τὰ θεῖα καὶ ἄρρητα μυστικὰ ῥήματα δὲν μετριοῦνται μὲ κανενὸς εἶδους μεζούρα καὶ κανόνες. Πολλοί, ποὺ θέλησαν νὰ φτάσουν μ' ἐξωτερικὲς πρακτικὲς μεθόδους στὴ θεωρία τοῦ θεοῦ Φωτός, παγιδεύτηκαν καθ' ὁδὸν ἀπὸ ὑπερφίαλες καὶ σατανικὲς ιδέες καὶ γκρεμίστηκαν σὲ χαμηλότερα ἢ καὶ βαθύτερα βάραθρα. Καὶ σήμερα, ὅπως εἴπαμε καὶ στὴν ἀρχή, βλέπουμε συχνὰ ὑποσχέσεις διδασκάλων γιὰ πνευματικὲς ἀναβάσεις, λυτρωτικὲς, ἀλλὰ οἱ («ἐσωτερισμοὶ») αὐτοὶ παραπλανοῦν καὶ καταστρέφουν τὰ πνευματικὰ αἰσθητήρια τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τὰ ναρκωτικὰ τὴν ψυχοσωματικὴν ὑγεία του. Διότι, τὸ σκάψιμο καὶ ἡ ἐπιστροφή στὸ βάθος μας, («ἐντὸς ἡμῶν»), δὲν εἶναι πάντα σίγουρο πὼς θὰ μᾶς δεῖξει τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τὸν Παράδεισο. Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ γνωρίσουμε καλὰ τὴν προπρωτικὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, νὰ καθαρίσουμε καλὰ τὸ («ἐσωπυτρον»), καὶ ὕστερα νὰ καθαρευμεθα ἄλλιως, δὲν θὰ ἰδοῦμε τίποτε ἄλλο, ἀπὸ ἀκάθαρτα σπῆλαια, γεμάτα ποντίκια, φίδια, νυχτερίδες —δηλαδὴ τὰ ἐπονείδιστα πάθη³³. Ἐξω ἀπ' τὸ «κατ' εἰκόνα» καὶ τὸ «καθ' ὁμοίωσιν», ὁ ἀνθρώπος, ὁ μὴ «διορθωθῆναι ἀνεχόμενος»³⁴, γίνεται θηρίο ἀπάνθρωπο! Δὲν ξέρει πῶς βγῆκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, καὶ τί, ἀκάθαρτο ἢ χαλασμένο, χρειάζεται νὰ διορθώσει. Καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης μᾶς βεβαιώνει: «Ἐὰν μὴ γνῶμεν οἴους ἡμᾶς ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐκ ἐπιγνωσόμεθα οἴους ἐποίησεν ἡ ἁμαρτία»³⁵. Κ' ἐδῶ, πιά, ὅσο κι ἂν ὁ κόσμος καὶ τὰ φθαρμένα μας ἔνστικτα μᾶς τραβοῦν πρὸς τὰ κάτω, πρέπει νὰ πείσουμε τὸν ἑαυτὸ μας, πὼς ὁ δρόμος γιὰ τὸν οὐρανὸ ἀπαιτεῖ ἀποφυγὴ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀνάκτηση τῆς ἐξαχρειωμένης θείας εἰκόνας

32. Φιλοκαλία, τ. Β', σελ. 180-181, σγ'. Παρεμφερῆ θέση θὰ ὑποστηρίξει καὶ σ' ἄλλο σημείον, πρὸς κάτω (βλ. ὅπ. π., κεφ. οδ'), ὁ ἅγιος Μάξιμος.

33. Βλ. πρὸς πάνω, ὑπόσ. 5.

34. Ὁ λόγος ἀποδίδεται στὸν Μ. Ἀντώνιο (Φιλοκαλία, Α', σελ. 6, ιγ'): «ὁ γὰρ ἀδιόρθωτος ἀπάνθρωπος καλεῖται, ὅτι τοῦτο ἀπανθρώπων ἐστὶ». Καὶ τὸ δικαιολογεῖ: «τοῖς γὰρ τῇ κακίᾳ συζῶσιν, οὐκ ἔξεστιν ἐν ἀθανάτοις γενέσθαι ποτέ» (ὅπ. π.).

35. Βλ. Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου, Κεφάλαια δι' ἀκροστιχίδος πάνου ὠφέλιμα, ν' (Φιλοκαλία, Δ' 38).

μας. Για κείνους, μάλιστα, πού κρύβονται και δικαιολογούνται, ράθυμα, πίσω από τη ροπή, την έλξη και τη δύναμη του κακού και τής άμαρτίας, υπάρχει μιá θέση του άγιου Διαδόχου Φωτικῆς, πού τούς καθιστᾶ ἀναπολόγητους, ἐνῶ δίνει και σίγουρες ἐλπίδες σ' ἐκείνους πού θά ἤθελαν νά ἐγερθοῦν και νά ξαναπάρουν τὸ δρόμο τῆς ἀναβάσεως, πρὸς τὰ ὑψηλά: ἡ φύση του καλοῦ, πού ὁ Θεὸς ἔχει βάλει μέσα μας, εἶναι δυνατώτερη ἀπὸ τὴν ἔξη του κακοῦ· γιατί, ἐνῶ τὸ πρῶτο υπάρχει ὄντολογικά μέσα μας, τὸ ἄλλο, τὸ κακό, δὲν υπάρχει παρὰ μονάχα ὅταν τὸ πράττουμε³⁶. Ἄρα, τὸ καλὸ εἶναι σύμμαχός μας και φίλος ἰσχυρότερος ἀπ' τὸ κακό!

*

Ἄν θέλαμε ν' ἀναφερθοῦμε σὲ πρακτικὲς μεθόδους ἀναβάσεως πρὸς τὴν τελειότητα, πού μᾶς ὀδηγεῖ στὴ θεωρία του Θεοῦ, δὲν υπάρχουν προδιαγραφές και γενικοὶ κανόνες. Για τὸν καθένα μας υπάρχει ἕνας δρόμος, τὸν ὁποῖο ἡ χάρη του Θεοῦ, ἀνάλογα μὲ τὶς προσωπικὲς μας προσπάθειες, ἀνοίγει και μᾶς δείχνει, μὲ τὸν τρόπο πού Ἐκεῖνος κρίνει ἀρμοδιώτερο, ὅπως λένε οἱ ἅγιοι Γέροντες. Για παράδειγμα, θ' ἀναφέρουμε τὴ μυστικὴ κλίμακα τῶν θείων χαρίτων, τὴν ὁποία συνιστᾶ γι' αὐτὴ τὴν ἀνοδο και ἀνάβαση ὁ Μοναχὸς Θεοφάνης, και ἡ ὁποία περιέχεται στὴ «Φιλοκαλία»³⁷. Εἶναι γραμμὴν σὲ 171 βυζαντινοὺς δωδεκασύλλαβους στίχους, ἀπ' ὅπου μεταφέρουμε ἑδῶ τὸν τίτλο και τούς δέκα πρῶτους στίχους:

Οἰκτρὸς Μοναχὸς τοῦνομα Θεοφάνης
κλίμακα ἐκτίθημι θείων χαρίτων,
ἦν πεῖρα ἐγνώρισε τοῖς θεοφόροις.

Πρῶτον προσευχὴ καθαρωτάτη πέλει·
Ἐξ ἧς πρόεισι καρδιακὴ τις θερμὴ·
Μεθ' ἦν ἐνέργεια ξένη τε και ἁγία·
Εἶτα δάκρυα θεῖα τὰ τῆς καρδίας·
Ἐφ' οἷς λογισμῶν παντοδαπῶν εἰρήνη·
Ἐξ ἧς νοδὸς κάθαρσις ἀναβλυστάνει·
Θεωρία τε τῶν ἄνω μυστηρίων·
Ξένη μεθ' ἦν ἔλλαμψις ἀφράστῳ τρόπῳ·
Ἄρρητος ἐξ ἧς φωτισμὸς τῆς καρδίας·
Κάντεῦθεν αὔθις ἀτελῆς τελειότης...

36. «Δυνατωτέρα γάρ ἐστιν ἡ φύσις του καλοῦ, τῆς ἕξεως του κακοῦ· ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐστὶ, τὸ δὲ οὐκ ἔστι, εἰ μὴ μόνον ἐν τῷ πράττεσθαι» (Διαδόχου Φωτικῆς, Λόγους ἀσκητικὸς διηρημένους εἰς ρ' κεφάλαια..., γ', Φιλοκαλία Λ', 236).

37. Βλ. Φιλοκαλία, Β', 315-317.

“Ὅπως βλέπουμε, σ’ αὐτὴ τὴν κλίμακα τῆς θείας ἀναβάσεως τῶν «θείων χαρίτων», τὸ πρῶτο σκαλί ποὺ πατοῦμε εἶναι ἡ κ α θ α ρ ἄ π ρ ο σ ε υ χ ῆ β) ἀκολουθεῖ ἡ κ α ρ δ ι α κ ῆ θ έ ρ μ η γ) μετὰ ἔρχεται ἡ ἁ γ ί α ἐ ν έ ρ γ ε ι α δ) ἔπονται τὰ κ α ρ δ ι α κ ἄ δ ἁ κ ρ υ α ε) ὕστερα ἡ ε ἰ ρ ῆ ν η τ ῶ ν λ ο γ ι σ μ ῶ ν ζ) ἕκτο σκαλί τῆς εἶναι ἡ κ ἄ θ α ρ σ ι ς τ ο ὕ ν ο ὅ ς ζ) ἕβδομο ἡ θ ε ω ρ ί α τ ῶ ν ἄ ν ω μ υ σ τ η ρ ί ω ν η) ὄγδοο, ἡ ξένη ἔλλαμψις θ) ἔνατον, ὁ φ ω τ ι σ μ ὸ ς τ ῆ ς κ α ρ δ ί α ς και ι) δέκατον, ἡ τ ε λ ε ι ὀ τ η ς. Τὰ σκαλιὰ εἶναι συνεχόμενα, ὡσὰν μιὰ δύσκολη ἀλλὰ πάντοτε ἀνερχομένη, ἀλυσιδωτὴ καὶ ὀδοντωτὴ κλίμακα: τὸ κάθε σκαλί, ὅταν τὸ πατήσεις, σὲ βαστάει στέρεα καὶ ὄχι μόνο δὲν σὲ ἀφήνει νὰ ὀπισθοχωρήσεις, ἀλλὰ σὲ βοηθάει μὲ ἀσφάλεια ν’ ἀνεβεῖς πιὸ ψηλά. Καί, φυσικὰ, ὄλ’ αὐτά, ὄχι σὰν θεωρίες καὶ λόγια, μὰ ὡσὰν μ ἄ θ ο ς ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ π ἄ θ ο ς, ἢ τὸ μ α θ ε ε ἶ ν ἀπ’ τὸ π α θ ε ε ἶ ν τ ἄ θ ε ἶ α, ὅπως λέγεται στὰ συγγράμματα ποὺ ἀποδίδονται στὸν ἅγιο Διονύσιο τὸν Ἀρεοπαγίτη³⁸. Τὸ ὑπογραμμίζει αὐτὸ ὁ Μοναχὸς Θεοφάνης στὸν γ’ στίχο τοῦ τίτλου, καθὼς καὶ στὸν μς’ στίχο: «ἦν πεῖρα ἐγνώρισε τοῖς θεοφόροις»· «πεῖρα δὲ γινώσκονται ταῦτα, οὐ λόγῳ»³⁹! Καὶ αὐτὸ σημαίνει, πὼς ὁ λόγος αὐτός, γιὰ τὰ σκαλιὰ τῆς παραπάνω κλίμακος, βγαίνει ἀπὸ τὶς προσωπικὲς ἐμπειρίες τῶν Μυστικῶν καὶ Νηπτικῶν Πατέρων.

ζ’. «*Εἴτε ἐν παρθενίᾳ, εἴτε ἐν συζυγίᾳ*».

Ἐπάρχει μιὰ μόνιμη παρεξήγηση στὰ νηπτικὰ θέματα τῆς «Φιλοκαλίας»: πολλοὶ ἄνθρωποι νομίζουν, πὼς οἱ ἐμπειρίες τῶν Νηπτικῶν καὶ οἱ ἀναβάσεις τῶν Μυστικῶν εἶναι μονάχα γιὰ τοὺς Μοναχοὺς ἢ τοὺς κατοίκους τῶν Σηπταίων καὶ τῶν Ἐρημῶν. Αὐτό, βέβαια, θὰ σήμαινε πὼς πολλοὶ ἀπὸ μᾶς, ποὺ κατοικοῦμε τὴν πολυκόσμη ἐρημιὰ τοῦ κόσμου, δὲν ἔχουμε δυνατότητες τάχα ν’ ἀνέβουμε τὴν κλίμακα «τῶν θείων χαρίτων», γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε πρὶν λίγο, καὶ οὔτε τὸ δικαίωμα νὰ διεκδικοῦμε τέτοιες, ἢ ἀνάλογες, ἀναβάσεις πνευματικῆς. Πρὸς ἄρση αὐτῆς τῆς παρεξήγησεως, πρέπει νὰ σημειώσουμε, ὅτι ὄλ’ αὐτὰ εἶναι φτηνὲς δικαιολογίες, ποὺ δὲν ἔχουν ἔχνος ἀλήθειας, ἀλλὰ ὁ δαίμονας, ὁ αἰώνιος ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου, μᾶς τὶς παρουσιάζει ὡς πραγματικὲς ἀλήθειες, μὲ ἀναμφισβήτητο δῆθεν κύρος. “Ὅμως, τὸ ψεῦδος εἶναι πάντα ψεῦδος. Καὶ γιὰ τὰ θέματα, ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν ἐδῶ, ὑπάρχουν πολλοὶ Νηπτικοὶ ποὺ μᾶς φανερώνουν ὅλη τὴν ἀλήθεια καὶ μᾶς πείθουν γιὰ τὸ ἀντίθετο.

*

38. Περὶ θείων ὀνομάτων, Migne P.G. 3, 648 B (πρβλ. 872 AB καὶ 865 D-868A). Πρβλ. Α ἰ σ χ ὕ λ ο υ, Ἄγαμ., στ. 177: τῶ πάθει μάθος θέντα κ.λ.π.

39. Φιλοκαλία, Β’, 315 καὶ 316.

Ἐναφερθήκαμε προηγουμένως στὸ «κατ' εἰκόνα» καὶ τὸ «καθ' ὁμοίωσιν»⁴⁰, πού ἀγωνίζεται ὁ ἄνθρωπος νὰ κατακτήσει —μετὰ τὴν τραγική του πτώση καὶ τὴν συνακόλουθη συνειδητοποίηση τῆς μεταπτωτικῆς του καταστάσεως. Τοῦτο δὲν εἶναι, κατὰ τοὺς Νηπτικούς, ἀδύνατο· ἀλλὰ χρειάζεται κάποιες θυσίες, ὥσπου τὰ ἀνθρώπινα («θελήματα») καὶ («νοήματα») νὰ γίνουν, μὲ τὸν δικό μας ἀγῶνα, («νοήματα καὶ θελήματα») Θεοῦ. Εἶναι πολὺ ἐπιγραμματικὸς ὁ ἅγιος Πέτρος ὁ Δαμασκηνός, ὅταν μιλάει γιὰ τὴν πορεία μας ὕστερ' ἀπὸ αὐτὴ τὴν κατάκτηση· ὅταν ὁ ἄνθρωπος —γράφει— «ταῦτα δυνηθῆ ποιῆσαι, οὐχ εὐρίσκεται ἐν πάσῃ τῇ κτίσει πρᾶγμα ἢ ἐγχείρημα ἢ τόπος, δυνάμενος ἐμποδίσαι τοῦ γενέσθαι αὐτόν, ὡς ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἠβουλήθη εἶναι, κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ, καὶ θέσει Θεός, κατὰ χάριν»⁴¹. Δὲν ἔχουμε δικαίωμα, μὲ ἄλλα λόγια, νὰ κολοβώνουμε καὶ νὰ ψαλιδίζουμε οὔτε τὶς δυνατότητες οὔτε τὰ ὄνειρα τῶν ἀνθρώπων πού ζοῦν μέσα στὸν κόσμον καὶ ἀγωνίζονται, μὲ τὰ πνευματικὰ μέσα, γιὰ σωτηρία καὶ γιὰ θέωση. Αὐτὸν τὸν ἀγῶνα (πού μᾶς φαίνεται πολὺ ἀσκητικὸς καὶ ὁ δρόμος του καμωμένος μόνον γιὰ μοναχοῦς), μᾶς τὸν δείχνουν συχνὰ-πυκνὰ τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας μας, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι μονάχα γιὰ τὰ μοναστήρια, βέβαια. Οἱ πολὺ-ὤρες ἀκολουθίες μὲ τὶς μακρὲς σειρὲς ἀναγνωσμάτων καὶ τροπαρίων, κατὰ τὶς περιόδους τῆς νηστείας καὶ ἰδιαίτερα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ὅσο κι ἂν φαίνονται ἐξοντωτικὲς ἢ παράλογες γιὰ τὸν ἀμύητο, ἔχουν σκοπὸ νὰ μᾶς προετοιμάζουν —μὲ τὴ νήψη, τὴν ἐγρήγορηση καὶ τὴν ἀδιάλειπτη λατρεία τοῦ Θεοῦ— γιὰ τὴν ἐπιθυμητὴ μέθεξι τῶν ἀχράντων Μυστηρίων. Καί, φυσικά, τέτοιες ὥρες, μακριὰ ἀπὸ τὰ λόγια καὶ τὶς εὐκολες θεωρίες, συνειδητοποιοῦμε πῶς, αὐτὰ πού λέμε νήψη, ἐγρήγορηση καὶ ἀδιάλειπτη λατρεία τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλα πράγματα. Εἶναι ἀγῶνας, κακοπάθεια καὶ ἄσκηση, ὄχι στὰ εὐκόλα λόγια, μὰ στὴν ἐπίπονη ἐφαρμογή, στὴν εὐλογημένη πράξι. Κι αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπιζητεῖ ἡ Ἐκκλησία —ὅπως μᾶς λέει ἓνας νεώτερος λειτουργιολόγος⁴²— ὅταν μεταφέρει κατὰ τὴ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ τὸ λειτουργικὸ ἦθος τῶν Μοναχῶν στὴν κατὰ κόσμον Ἐκκλησία. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἦθος, πού μᾶς προσανατολίζει σωστὰ ὄχι μονάχα στὴ λατρεία μὰ καὶ στὴ μέθεξι τοῦ Θεοῦ. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν κακοπάθεια καὶ τὴν ἄσκηση, σ' αὐτὴ τὴ νήψη καὶ τὴν ἐγρήγορηση, σ' αὐτὴ τὴν ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος γίνεται σιγὰ-σιγὰ ἀπαθής, δίκαιος, ἀγαθὸς καὶ σοφός, εἴτε ἐν πλούτῳ, εἴτε ἐν πενίᾳ, εἴτε ἐν παρθενίᾳ, εἴτε ἐν συζυ-

40. Γέν. α' 26.

41. Φιλοκαλία, Γ', 7, στ. 20.

42. Ἰ. Φουντούλης, «Λειτουργικὲς ἰδιομορφίες τῶν Ἀκολουθιῶν τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς», ἐν «Ἀξίες καὶ Πολιτισμὸς» (ἀφιέρωμα στὸν Καθηγητὴ Εὐάγγελο Θεοδώρου), Ἀθήνα 1991, σελ. 207-236 (κυρίως σελ. 211 ἐξ.).

γία, εἴτε ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν ἐλευθερίᾳ, εἴτε ἐν ὑποταγῇ καὶ δουλείᾳ· καί, ἀπλῶς, ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πράγματι»⁴³. Δηλ. δὲν εἶναι πρόβλημα τοῦ τόπου, ἀλλὰ τοῦ τρόπου, γιὰ ν' ἀκολουθήσει κανεὶς αὐτὸ τὸ θεῖο δρόμο.

*

Ἄς σημειώσωμ' ἐδῶ, πὼς πολὺ συχνὰ οἱ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου ἀδικοῦν καὶ συκοφαντοῦν τοὺς μοναχοὺς, τοὺς ἀσκητάς, τοὺς ἐρημίτες, κατηγορώντας τοὺς γιὰ ἔλλειψη στοργῆς, ἀγάπης κ' ἐνδιαφέροντος γιὰ τοὺς ἀδελφούς τους —ἐν ἐρήμῳ ἢ ἐν κόσμῳ. Πέρ' ἀπὸ τὸ ὅτι καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου δὲν ἀποτελοῦν ὑποδείγματα καὶ πρότυπα γιὰ τὰ παραπάνω, οἱ καλοὶ μοναχοὶ καὶ οἱ πραγματικοὶ ἀσκηταὶ δείχνουν καὶ μὲ λόγῳ καὶ μὲ ἔργα τὴν ἀγάπην τους— καὶ πρὸς τὸ Θεὸ καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Τὰ «Γεροντικά» καὶ τ' ἄλλα βιβλία, ποὺ μᾶς δίνουν τὴ ζωὴ καὶ τὶς ἐμπειρίες τῶν ἀσκητῶν, μᾶς μιλοῦν συχνὰ γιὰ τὴν αὐτοθυσίαν καὶ τὴν αὐταπάρησίν τους χάριν τῶν ἄλλων. Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ λόγια τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου (ἐ' Κατήχηση): «Καὶ εἶδον ἕτερον οὕτω τὴν σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ παραζηλοῦντα καὶ θέλοντα, ὡς πολλάκις μετὰ δακρύων θερμῶν ἐξ ὅλης ψυχῆς δέεσθαι τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἢ κἀκείνους σωθῆναι ἢ καὶ αὐτὸν σὺν ἐκείνοις κατακριθῆναι, ἀπὸ διαθέσεως θεομιμήτου καὶ μωσαϊκῆς ὅπως σωθῆναι μόνον ἑαυτὸν μὴ θέλοντα. Τῇ ἀγίᾳ γὰρ ἀγάπῃ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι πνευματικῶς αὐτοῖς συνδεθεῖς, οὐδὲ εἰς αὐτὴν τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελθεῖν προηρεῖτο καὶ χωρισθῆναι αὐτῶν»^{43α}! Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀγάπη, πού, κατὰ τὸ λόγῳ τοῦ ἁγίου Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, ὅταν τὴν ἔχομε ντυνόμαστε τὸν ἴδιο τὸ Θεό: «ὅταν τις κτήσῃται τὴν ἀγάπην, αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐνδύεται μετ' αὐτῆς»^{43β}! Δηλαδή μὲ αὐτὴ τὴν ἀγάπην πράγματι μπορεῖ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ Θεό, νὰ φτάσει στὴ θέωσιν!

η'. «Δός μου πνεῦμα δυνάμεως».

Αἰσθάνομαι πάντοτε, μιλώντας ἢ γράφοντας γιὰ παρόμοια θέματα, τὴν ἁμαρτωλότητά μου —ἐπομένως: καὶ τὴν ἀκαταλληλότητά μου— πιὸ ἔντονη καὶ πιὸ ὀδυνηρή. Ὅταν ὅλα μᾶς διδάσκουν, πὼς ἡ πράξις δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι «τῆς θεωρίας ἐπίβασις», ἐγὼ πῶς τολμῶ νὰ πιάνω μὲ τὸ στόμα μου καὶ ν' ἀγγίζω μὲ τὴν πέννα μου τέτοια θέματα, ποὺ ἀποτελοῦν τὰ «ἅγια τῶν ἁγίων» τῆς ὀρθοδόξου πνευματικότητος; Θὰ μπορούσα νὰ σταματήσω στὸ «ψαυέτω μηδαμῶς χεὶρ ἀμυήτων»⁴⁴: ἀλλὰ τολμῶ καὶ προχωρῶ, ψάλλον-

43. Πέτρος Δαμασκηνός, Φιλοκαλία, Γ', σελ. 7, στίχ. 24 ἐξ.

43α. Ἐν Ἀρχιμ. Χριστοφ. Γ. Σταυροπούλου, Κοινωνοὶ θείας φύσεως, ἐκδ. γ', Ἀθῆναι 1990, σελ. 129.

43β. Βλ. Ἰσαὰκ Σύρου, ὅπ. π., σελ. 308 (λόγ. πα').

44. Βλ. κανόνα κατ' ἀλφάβητον Ἰωάννου Μοναχοῦ στὴν ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελ-

τας τό, «βση πέφυκεν ἢ προαίρεσις, δίδου»⁴⁵. Κι αὐτό, πρὸς ὠφέλεια δική μου, πρὸς οἰκοδομὴ τοῦ πλησίον μου καὶ πρὸς δόξαν τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ.

Καὶ βρίσκω πολὺν πρόσφορο, νὰ σημειώσω ἐδῶ, πῶς, ὅπως ἐγώ, ὁ ἀνάξιος, προσεύχομαι πάντα πρὶν καταπιαστῶ μ' ἕνα πνευματικὸ ἔργο, ζητώντας τὴν ἄνωθεν βοήθεια καὶ δύναμη, ἔτσι καὶ πολὺ περισσότερο, ὁ κάθε ἄνθρωπος, ὅταν βάζει τόσο ὑψηλοὺς στόχους στὴν πνευματικὴ πορεία καὶ στὸν ἀγῶνα του (νήψη, ἐγρήγορση, θέωση), πρέπει, πρὶν καὶ πάνω ἀπ' ὅλα, νὰ προσφεύγει στὴν π ρ ο σ ε υ χ ῆ. Καὶ αὐτὴ τὴν προσευχὴ μποροῦν νὰ μᾶς τὴ διδάξουν κυρίως ἐκεῖνοι, ποὺ γεύτηκαν κιάλας τοὺς καρπούς της, δηλ. οἱ μυστικοὶ καὶ νηπτικοὶ Πατέρες μας. Ὑπάρχουν πολλὲς τέτοιες προσευχὲς καὶ πολλοὶ τρόποι. Παίρνω ἀπ' τὴν εὐλογημένη βίβλο τῆς «Φιλοκαλίας» ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα, ποὺ ἀνήκει σ' ἕναν ἀνώνυμο συγγραφέα, ἀπὸ ἐρμηνεῖα τῆς «μονολόγιστης εὐχῆς», δηλ. τοῦ «Κύριε ἐλέησον», σὲ ἀπλὴ καὶ κατασκευτικὴ γλῶσσα⁴⁶: «Τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἄλλο, πᾶρεξ ἢ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος, τὴν ὁποῖαν πρέπει νὰ τὴν ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ νὰ φωνάζωμεν ἀκαταπαύστως τὸ 'Κύριε ἐλέησον', ἤγουν: λυτήσου με, Κύριέ μου, τὸν ἁμαρτωλόν, εἰς τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν ὅπου εὐρίσκομαι, καὶ δέξου με πάλιν εἰς τὴν χάριν σου· δός μου πνεῦμα δυνάμεως, διὰ νὰ με δυναμώσῃ νὰ ἀντισταθῶ εἰς τοὺς πειρασμοὺς τοῦ διαβόλου καὶ εἰς τὴν κακὴν συνήθειαν τῆς ἁμαρτίας· δός μου πνεῦμα σωφρονισμοῦ, διὰ νὰ σωφρονισθῶ, καὶ νὰ ἔλθω εἰς αἴσθησιν τοῦ ἑαυτοῦ μου, νὰ διορθωθῶ· δός μου πνεῦμα φόβου, διὰ νὰ σὲ φοβοῦμαι καὶ νὰ φυλάττω τὰς ἐντολάς σου· δός μου πνεῦμα ἀγάπης, διὰ νὰ σὲ ἀγαπῶ καὶ νὰ μὴν χωρίζω πλέον ἀπὸ κοντά σου· δός μου πνεῦμα εἰρήνης, διὰ νὰ φυλάττῃ τὴν ψυχὴν μου εἰρηνικὴν, καὶ νὰ συμμαζώνω ὅλους μου τοὺς διαλογισμοὺς, καὶ νὰ εἶμαι ἡσυχος καὶ ἀτάραχος· δός μου πνεῦμα καθαρότητος, διὰ νὰ μὲ φυλάττῃ καθαρὸν ἀπὸ κάθε μολυσμόν· δός μου πνεῦμα πραότητος, διὰ νὰ εἶμαι ἡμερος εἰς τοὺς ἀδελφούς μου τοὺς χριστιανούς καὶ νὰ ἀπέχω ἀπὸ τὸν θυμόν· δός μου πνεῦμα ταπεινοφροσύνης, διὰ νὰ μὴν φαντάζωμαι ὑψηλὰ καὶ ὑπερηφανεύομαι».

θ'. «Θέλει ἀξιωθῆ καὶ νὰ ἰδῆ νοερῶς τὸν Κύριον».

Ἐδῶ, πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος, θὰ ἤθελα νὰ τονίσω, γι' ἄλλη μιὰ φορά, πῶς ἡ ὁδὸς καὶ ἡ μέθοδος τῶν Μυστικῶν καὶ Νηπτικῶν Πατέρων τῆς «Φιλοκαλίας»

λισμοῦ, φδὴ θ', εἰρμὸς (Μηναῖον Μαρτίου, ἐκδ. Ἐποστολ. Διακονίας, Ἀθῆναι 1973, σελ. 101 β').

45. Βλ. λαμβικὸ (β') κανόνα Χριστουγέννων Ἰωάννου Μοναχοῦ, φδὴ θ', εἰρμὸς (Μηναῖον Δεκεμβρίου, ἐκδ. Ἐποστολ. Διακονίας, Ἀθῆναι 1975, σελ. 210 α').

46. «Ἐρμηνεῖα τοῦ 'Κύριε ἐλέησον' πολλὰ ὠφέλιμος, νὰ τὴν ἤξεύρῃ κάθε Χριστιανός, διὰ τοῦτο καὶ ἐμεταγλωττίσθη εἰς τὸ ἀπλοῦν», Φιλοκαλία, Ε', σελ. 71.

δὲν εἶναι μόνο γιὰ τοὺς ἀσκητὰς τῆς ἐρήμου, ἀλλὰ καὶ γιὰ κείνους ποὺ κατοικοῦν τὶς ἐρημιεὺς τὶς πολυάριθμες τῶν πόλεων, μὲ τὴν βαρύτερη καὶ ἀνυπόφορη μοναξιά τους. Καὶ γιὰ νὰ μὴ φανεῖ, πὼς λέω εὐκολὰ λόγια ποὺ δὲν στηρίζονται στὴν πράξη, θέλω ν' ἀναφέρω ἐκεῖνο τὸ παράδειγμα τοῦ νέου, γιὰ τὸν ὁποῖο μᾶς μιλάει ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος. Στὸ λόγο του «Περὶ πίστεως καὶ διδασκαλίας εἰς ἐκείνους ὁποὺ λέγουν, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ἐκεῖνοι ὁποὺ εὐρίσκονται μέσα εἰς τὸν κόσμον καὶ ἔχουν φροντίδες κοσμικαῖς, νὰ φθάσουν εἰς τὴν τελειότητα τῆς ἀρετῆς», ἔχει στὴν ἀρχὴ καὶ μιὰ διήγηση, «πολλὰ ὠφέλιμον»⁴⁷. Τὸ κείμενο τοῦ λόγου «ἐμεταγλωττίσθη εἰς τὸ ἄπλοῦν, διὰ νὰ τὸ καταλαμβάνῃ κάθε ἕνας», κ' ἔτσι ἀκριβῶς τὸ δημοσίευσε καὶ ὁ ἅγιος Νικόδημος στὸ τέλος σχεδὸν τῆς «Φιλοκαλίας», ποὺ συγκρότησε μὲ τὸν ἅγιο Μακάριο Κορίνθου. Μᾶς λέγει, λοιπόν, ὁ ἅγιος Συμεὼν γιὰ ἕνα νέον, ὀνόματι Γεώργιον, μέσα στὴν Κωνσταντινούπολη, ποὺ γνώρισε κάποιον ἅγιον Γέροντα, κ' ἐκεῖνος τοῦ ἔδωκε τὸ βιβλίον τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Ἀσκητοῦ, ὅπου μιλά γιὰ τὸν πνευματικὸ νόμο. Ὁ Γεώργιος ἐδιάβασε τὸ βιβλίον, μὰ ἐβάσταξε στὴ μνήμη καὶ στὴν καρδιά του τρία κυρίως κεφάλαια, τὰ ὁποῖα μιλοῦσαν α) γιὰ τὴ φύλαξη τῆς συνειδήσεως, β) γιὰ τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ γ) γιὰ τὴν προσευχὴ—ὁμολογία τοῦ Χριστοῦ, Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ. «Αὐτὰ τὰ τρία κεφάλαια ἄρεσαν πολλὰ τοῦ νέου ἐκείνου καὶ πολλὰ τὰ ἐθαύμασε· καὶ ἔλαβε πληροφορίαν εἰς τὴν ψυχὴν του, καὶ ἐπίστευσεν ἀδιστακτικῶς πὼς θέλει εὕρη μεγάλην ὠφέλειαν ἀνίσως καὶ προσέχη καλὰ τὴν συνείδησίν του, καθὼς λέγει ὁ ἅγιος Μάρκος· καὶ πὼς θέλει ἀπολαύσῃ τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν ἐνέργειάν του, ἀνίσως καὶ φυλάξῃ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ· καὶ τὸ τρίτον, πὼς, μὲ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, θέλει ἀξιωθῆ νὰ ἀνοίξῃ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του καὶ νὰ ἰδῇ νοερῶς τὸν Κύριον». Ὁ νέος ἀκούει τὸν ἅγιο καὶ σοφὸ Γέροντα, καὶ προχωρεῖ, σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα καὶ τὶς συμβουλές (μετάνοιες, προσευχὴ κ.λπ.) ποὺ τοῦ ἔδωκε. Καὶ ἀφοῦ τὴν ἡμέρα ἐργαζόταν, ἔβαζε πολὺ ζῆλο στὴν προσευχὴ του τὸ βράδι· μάλιστα, τόσο πολὺ, ποὺ «ἄρχισε νὰ θερμαίνεται ἡ καρδιά του καὶ νὰ τοῦ ἔρχεται κατάνυξις, καὶ νὰ τρέχουν ἀπὸ τὰ μάτια του δάκρυα περισσά, καὶ νὰ κἀνη συχναῖς γονυκλισίαις πολλαῖς καὶ νὰ λέγῃ καὶ ἄλλας εὐχὰς εἰς τὴν Θεοτόκον, μὲ ἀναστεναγμοὺς καὶ μὲ πόνον καρδίας». Ἀπὸ βράδι σὲ βράδι «αὐγάτιζε» τὴν προσευχὴν του, «ἐστέκετο ὡσὰν μία κολώνα καὶ δὲν ἐσάλυε παντελῶς». Καὶ ξαφνικὰ, ἤρθε ἡ μεγάλη στιγμή γιὰ τὸν εἰκοσάχρονο Γεώργιο: «Λοιπόν, ἕνα βράδυ, εἰς καιρὸν ὁποῦ ἐπροσηύχετο καὶ ἔλεγε νοερῶς μὲ τὸν νοῦν του τὸ ὅ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ

47. Φιλοκαλία, Ε', σελ. 73-80. Βλ. ὀλόκληρο τὸ λόγο (ΝΣΤ') τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου (στὴ μετάφραση Διονυσίου Ζαγοραίου), Τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, Τὰ εὐρισκόμενα, διηρημένα εἰς δύο... ἀναστατ. ἐκδ. Χ. Σπανοῦ-Ν. Νίβια, Ἀθῆναι, ἀ.χρ., σελ. 281-286.

ἀμαρτωλῶν, ἔξαφνα ἔλαμψεν εἰς αὐτὸν μία λάμψις θεϊκὴ καὶ ἐγένευσεν ἀπὸ τὸ φῶς ἐκεῖνο ὅλος ὁ τόπος, καὶ ὁ νέος ἐκεῖνος, ὁ εὐλογημένος λέγω Γεώργιος, ἔμεινεν ἐκστατικὸς καὶ ἀλησμόνησε τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του, ἀνίσως καὶ εὐρίσκειτο μέσα εἰς σπῆτι, διατὶ ὀλοῦθεν ἔβλεπε φῶς, ὡσάν νὰ ἦτον ἔξω· καὶ μῆτε ἐκαταλάμβανε τότε ἀνίσως καὶ ἐπατοῦσεν εἰς τὴν γῆν, ἣ στέκεται εἰς τὸν ἀέρα· ἀλλὰ μῆτε καμμίαν φροντίδα σωματικὴν ἢ κοσμικὴν εἶχε παντελῶς εἰς τὸν νοῦν του, ἀμὴ ἀλησμόνησε τελείως ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἀνταμώθη ὅλος καὶ ἔγινεν ἓνα μὲ τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ θεϊκόν, καὶ τοῦ ἐφαίνετο πῶς ἔγινε καὶ αὐτὸς φῶς, καὶ ἦτον ὅλος γεμᾶτος ἀπὸ δάκρυα καὶ ἀπὸ μίαν χαρὰν ἀνεκδιήγητον. Καὶ ὕστερα ἀπὸ τοῦτο ἀνέβη ὁ νοῦς του εἰς τοὺς Οὐρανοὺς, καὶ ἐκεῖ εἶδεν ἄλλο φῶς πλέον λαμπρότερον, καὶ κοντὰ εἰς ἐκεῖνο τὸ φῶς τοῦ ἐφάνη πῶς ἐστέκετο ὁ ἅγιος ἐκεῖνος γέρων κλπ.» Καὶ ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος σχολιάζει: «Ἀκούσατε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί,... πῶς μῆτε ἡ νεότης μᾶς βλάπτει τίποτες, μῆτε πάλιν τὸ γηρατεῖον μᾶς ὠφελεῖ, ἀνίσως καὶ μᾶς λείπη ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ· ἐμάθετε τώρα, πῶς μῆτε ὁ κόσμος καὶ οἱ πολιτεῖαις μᾶς ἐμποδίζουν εἰς τὸ νὰ κάμωμεν τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ἀνίσως καὶ ἡμεῖς ἔχωμεν προθυμίαν; μῆτε πάλιν ἡ ἀναχώρησις καὶ ἡ ἐρημία μᾶς ὠφελοῦν, ἀνίσως καὶ ἡμεῖς εὐρισκώμεσθαι εἰς ὀκνηρίαν καὶ ἀμέλειαν;... Τὸ θαυμαστὸν εἶναι καὶ ἀξιέπαινον, ὅπου ἓνας νέος ἄνθρωπος εἴκοσι χρόνων, ὅπου νὰ εἶναι προσηλωμένος ὅλος διόλου εἰς τὰ κοσμικὰ πράγματα, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πρόσκαιρα νὰ ἔχη τὸν νοῦν του καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτὰ ἄλλο τίποτες ὑψηλότερον νὰ μὴ στοχάζεται, μῆτε εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἔλθῃ ποτὲ παρόμοιος λογισμὸς, καὶ μόνον ὅπου ἔκουσε ὀλίγον τίποτες ἀπὸ τὸν ἅγιον ἐκεῖνον γέροντα καὶ ἐδιάβασε καὶ τὰ τρία ἐκεῖνα κεφάλαια τοῦ ἀββᾶ Μάρκου, παρευθὺς νὰ πιστεύσῃ ἀδιστακτικῶς εἰς τὰ γεγραμμένα, καὶ νὰ τὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν μὲ ἐλπίδα ἀναμφίβολον, καὶ μὲ ἐκείνην τὴν ὀλίγην ἐργασίαν ὅπου ἔκαμε νὰ ἀξιοθῆ νὰ ὑψώσῃ τὸν νοῦν του ἕως εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ κάμῃ τὴν Θεοτόκον νὰ τὸν εὐσπλαγχνισθῆ, καὶ μὲ τὴν πρεσβείαν της εἰς τὸν Θεὸν νὰ τὸν φιλιώσῃ τόσον μὲ αὐτόν, ὅπου νὰ τοῦ στείλῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τὸν θεῖον του φωτισμὸν καὶ τὴν χάριν τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἡ ὁποῖα νὰ τὸν δυναμώσῃ νὰ φθάσῃ ἕως τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ ἀπολαύσῃ τὸ φῶς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πολλοὶ τὸ ἐπιθυμοῦν, μὰ ὀλίγοι τὸ ἐπιτυχαίνουν... Ὁ νέος οὗτος καὶ εὐλογημένος Γεώργιος... μῆτε καλόγηρος ἔγινε, μῆτε ἀπὸ τὸν κόσμον ἀναχώρησε σωματικᾶ· μόνον διὰ ὀλίγην ἀγρυπνίαν καὶ προσευχὴν ὅπου ἔκαμεν, ἔγινεν Ἄγγελος ἐπίγειος καὶ ἄνθρωπος ἐπουράνιος· ἄνθρωπος εἰς τὸ φαινόμενον καὶ ἄσαρκος εἰς τὸ νοούμενον, κρατητὸς καὶ ἀκράτητος... Καὶ πρεπόντως, διατὶ ἡ ἀγάπη καὶ ὁ πόθος ὅπου εἶχεν εἰς τὸν Θεόν, τὸν ἔκαμε νὰ γένη ἔξω κόσμου πνευματικῶς, καὶ νὰ ἀλησμονήσῃ καὶ κόσμον καὶ σάρκα καὶ ὅλα τὰ μάταια πράγματα τοῦ κόσμου καὶ νὰ προσηλωθῆ ὅλως διόλου εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἔτσι νὰ γένη ὅλος πνευματικὸς καὶ ὅλος φῶς, καὶ νὰ ἰδῆ τέτοιαν θεωρίαν καὶ ν' ἀπολαύσῃ τέτοιαν ἀπόλαυσιν· καὶ μάλιστα ὅπου ἐκατοικοῦσε μέσα εἰς

πολιτεῖαν —καὶ εἰς τέτοιαν πολιτεῖαν... διατὶ ἐκεῖ ὁποῦ εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖ εἶναι καὶ φύλαξις τῶν ἐντολῶν· καὶ ὅπου εἶναι ἡ φύλαξις τῶν ἐντολῶν, ἐκεῖ εἶναι ὁ καθαρισμὸς τῆς σαρκός, ἡ ὁποία εἶναι ἕνα παχὺ σύγγεφον ἐμπρὸς εἰς τὴν ψυχὴν καὶ δὲν τὴν ἀφήνει νὰ ἰδῆ παστροικὰ τὴν λάμπην τὴν θεϊκὴν· καὶ πάλιν ἐκεῖ ὁποῦ εἶναι καθαρισμὸς τῆς σαρκός, ἐκεῖ εἶναι ἔλλαμψις θεϊκῆ· καὶ ὅπου εἶναι ἔλλαμψις θεϊκῆ, ἐκεῖ εἶναι ἡ τελείωσις τοῦ θεϊκοῦ πόθου· ὥστε ὁποῦ ἡ ἔλλαμψις ἡ θεϊκὴ καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι τέλος ἀτελείωτον κάθε ἀρετῆς· καὶ ὅποιος ἔλθῃ εἰς αὐτὸ τὸ τέλος, ἐτελείωσεν ὅλα τὰ αἰσθητὰ καὶ ἄρχισε νὰ ἔρχεται εἰς τὴν γνῶσιν τῶν πνευματικῶν». Εἶναι πολὺ λεπτὸ ἐκ μέρους τοῦ θεολόγου-ποιητοῦ, νὰ βλέπει τὴ σάρκα ὡς «παχὺ σύγγεφον ἐμπρὸς εἰς τὴν ψυχὴν», καὶ ὄχι ὡς ἐχθρὸ ἢ κατοικία πειρασμῶν.

1. «Ἀνέλαβε τὴν σάρκα μου καὶ δέδωκέ μοι Πνεῦμα»!

Ἡ θέωσις, ποῦ εἶναι τὸ ἔσχατο σημεῖο τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴ Μυστικὴ Θεολογία, γίνεται δυνατὴ, κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμο, μὲ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀκοίμητη προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὴν τὴ θέωσις μᾶς ἐπλασε ὁ Θεός· γιὰ νὰ γίνουμε κοινωνοὶ θείας φύσεως καὶ μέτοχοι, κατὰ τὴν «ἐκ χάριτος θέωσιν»⁴⁸. Ἔρχεται ἡ ὥρα καὶ γιὰ τὸν ἀνθρώπο νὰ γίνῃ «πνευματοφόρος», ὅπως ὁ Θεὸς ἔγινε «σαρκοφόρος», καθὼς λέγει ὁ Μέγας Ἰωάννης⁴⁹. Μέσα στὸ μυστήριον τῆς ἀγάπης μας, τὸ σῶμα μας ἀναλαμβάνεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ θεϊκὴ ἀγάπη καταλαμβάνει μὲ φῶς ὅλο τὸ εἶναι μας. Σ' αὐτὴ τὴν ποθητὴ ἔνωσή μας μὲ τὸ Θεό, ἡ ὑπαρξὴ μας ὅλη ψάλλει τὸ φωτόλουστο⁵⁰ ἔξαποστειλᾶριο:

Φῶς ὁ Πατήρ, φῶς ὁ Λόγος,
Φῶς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα!

*

Καὶ θὰ ἤθελα νὰ τελειώσω τοῦτο τὸ κείμενο, μὲ δυὸ ἀποσπάσματα ἐνὸς μεγάλου Μυστικοῦ, ποιητοῦ καὶ θεολόγου τῆς Ἐκκλησίας μας: τοῦ Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου. Στὸ πρῶτο ἔχουμε τὴν κίνηση, γεμάτη πνευματικὴ λαχτάρα καὶ ἐρωτικὴ ὄρμη, τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ Θεό, ποῦ τὸν βλέπει καὶ τὸν ποθεῖ ἀγαπητικά, καὶ ὅταν δὲν τὸν βρίσκει, γυρίζει καὶ ψάχνει παντοῦ, ὥσπου

48. «Εἰς τοῦτο ἡμᾶς πεποίηκεν ὁ Θεός, ἵνα γενώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως καὶ τῆς αὐτοῦ ἀϊδιότητος μέτοχοι καὶ φανώμεν αὐτῷ ὅμοιοι κατὰ τὴν ἐκ χάριτος θέωσιν, δι' ἣν πᾶσα τε τῶν ὄντων ἡ σύστασις ἐστὶ καὶ διαμονὴ καὶ ἡ τῶν μὴ ὄντων παραγωγὴ καὶ γένεσις» (Περὶ θεολογίας κεφαλαίων ἑκατοντὰς τρίτην, μβ', Φιλοκαλία Β', σελ. 98).

49. «Περὶ ἐνανθρωπήσεως καὶ κατὰ Ἀρειανῶν», 8. Migne P.G. 26, 996 C.

50. Βλ. β' ἔξαποστειλᾶριον τῆς ἐορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς (Πεντηκοστᾶριον, ἐκδ. Ἱ. Ἀποστολ. Διακονίας, Ἀθήναι 1959, σελ. 207 α').

νά τὸν βρεῖ. Πρόκειται γιὰ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸν περίφημο Ζ' λόγο του, ἀπὸ τοὺς «Ἐρωτες θεῶν ὕμνων», «ὅτι ποθεινὸν τε καὶ ἐπιθυμητὸν κατὰ φύσιν μόνον τὸ θεῖον, οὗ ὁ μετέχων, πάντων ἐν μετοχῇ γέγονε τῶν καλῶν»:

...Κατὰ τοῦτο τιτρώσκομαι τῇ ἀγάπῃ ἐκείνου.
 Καθ' ὅσον δ' οὐχ ὁρᾶται μοι ἐκτῆκομαι τὰς φρένας,
 τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν μου φλεγόμενος καὶ στένων
 περιπατῶ καὶ καιόμαι, ζητῶ ὧδε κάκεισε,
 καὶ οὐδαμοῦ τὸν ἔραστήν εὐρίσκω τῆς ψυχῆς μου·
 καὶ περιβλέπομαι συχνῶς ἰδεῖν τὸν ποθητὸν μου,
 κάκεινος, ὡς ἀόρατος, οὐχ ὁρᾶται μοι ὅλως.
 Ὅτε δὲ ἄρξομαι θρηνεῖν, ὡς ἀπελπίσας, τότε
 ὁρᾶται μοι καὶ βλέπει με, ὁ καθορῶν τὰ πάντα.
 Θαυμάζων καταπλήττομαι κάλλους τὴν εὐμορφίαν,
 καὶ πῶς ἀνοίξας οὐρανοὺς διέκυψεν ὁ Κτίστης,
 καὶ δόξαν μοι παρέδειξε τὴν ἄφραστον καὶ ξένην!
 «Καὶ τίς ἄρα γενήσεται ἐγγύτερον ἐκείνου;
 Ἥ, πῶς ἀνενεχθήσεται εἰς ἀμέτρητον ὕψος,
 λογιζομένου μου;» Αὐτὸς εὐρίσκεται ἐντός μου,
 ἔνδον ἐν τῇ ταλαίνῃ μου καρδίᾳ ἀπαστράπτων,
 πάντοθεν περιλάμπων με τῇ ἀθανάτῳ αἴγλῃ,
 ἅπαντα δὲ τὰ μέλη μου ἀκτῖσι καταυγάζων,
 ὅλος περιπλεκόμενος, ὅλον καταφιλεῖ με,
 ὅλον τε δίδωσιν αὐτὸν ἐμοὶ τῷ ἀναξίῳ·
 καὶ ἐμοφοῦμαι τῆς αὐτοῦ ἀγάπης καὶ τοῦ κάλλους
 καὶ ἡδονῆς καὶ γλυκασμοῦ ἐμπίπλαμαι τοῦ θείου.
 Μεταλαμβάνω τοῦ φωτός, μετέχω καὶ τῆς δόξης,
 καὶ λάμπει μοι τὸ πρόσωπον, ὡς καὶ τοῦ ποθητοῦ μου,
 καὶ ἅπαντα τὰ μέλη μου γίνονται φωτοφόρα.
 Ὁραίων ὠραιότερος τότε ἀποτελοῦμαι·
 πλουσίαν πλουσιώτερος, καὶ δυνατῶν ἀπάντων
 ὑπάρχω δυνατώτερος, καὶ βασιλέων μείζων,
 καὶ τιμιώτερος πολὺ τῶν ὀρωμένων πάντων,
 οὐχὶ τῆς γῆς καὶ τῶν τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ οὐρανοῦ δέ,
 καὶ πάντων τῶν ἐν οὐρανῷ, τὸν πάντων ἔχων Κτίστην⁵¹...

Τὸ ἄλλο ἀπόσπασμα εἶναι ἀπ' τὸν περιλάλητο καὶ πολυσυζητημένο ΚΖ' λόγο του «Περὶ θείας ἐλλάμψεως, καὶ φωτισμοῦ Πνεύματος Ἁγίου»

51. Συμμεῶν Ν. Θεολόγου, Τὰ εὐρισκόμενα..., ὅπ. π., (Β' Μέρος), σελ. 13-14.

καὶ ὅτι εἷς τόπος ὁ Θεός, ἐν ᾧ μετὰ θάνατον τὴν ἀνάπαυσιν πάντες οἱ "Ἄγιοι ἔχουσι...»):

...Σὺ βασιλεῖα οὐρανῶν, σὺ γῆ, Χριστέ, πραέων·
 σὺ χλόης ὁ παράδεισος, σὺ ὁ νυμφῶν ὁ θεῖος·
 σὺ ἡ παστάς ἡ ἄρρητος, σὺ ἡ τράπεζα πάντων·
 σὺ εἶ ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, σὺ καινότερον πόμα·
 σὺ καὶ κρατῆρ τοῦ ὕδατος, σὺ καὶ ζωῆς τὸ ὕδωρ·
 σὺ καὶ λαμπὰς καθ' ἕκαστον, ἀσβεστος τοῖς ἁγίοις·
 σὺ καὶ χιτῶν καὶ στέφανος καὶ διαιρῶν στεφάνους·
 σὺ καὶ χαρὰ καὶ ἄνεσις, σὺ τρυφή τε καὶ δόξα·
 σὺ καὶ ἡ ἀγαλλίασις, σὺ καὶ ἡ εὐφροσύνη,
 καὶ λάμπει ὡσπερ ἥλιος ἡ χάρις σου, Θεέ μου,
 τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐν πᾶσι τοῖς Ἁγίοις·
 καὶ λάμπεις ὁ ἀπρόσιτος ἥλιος τούτων μέσον,
 καὶ πάντες ἐλλαμφήσονται κατὰ ἀναλογίαν
 τῆς πίστεως καὶ πράξεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης,
 καθάρσεως καὶ φωτισμοῦ τοῦ ἐκ τοῦ Πνεύματός σου,
 Θεέ, μόνε μακρόθυμε καὶ κριτὰ τῶν ἀπάντων...

...Σὺν τῷ προσώπῳ σου καὶ γὰρ εὐθεῖς κατοικιοῦσι·
 μεμόρφωσαι καὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῇ εὐθεῖ καρδίᾳ,
 καὶ κατοικιοῦσι σὺν τῇ σῇ μορφῇ ἐν σοί, Χριστέ μου.
 Ὡ θαῦμα, ὦ παράδοξον ἀγαθωσύνης δῶρον,
 ἐν τῇ μορφῇ τῇ τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους γενέσθαι
 καὶ μορφωθῆναι ἐν αὐτοῖς τὸν ἀχώρητον πᾶσι,
 τὸν ἀναλλοίωτον Θεὸν τὸν ἀτρεπτον τῇ φύσει,
 τὸν εἰς πάντας βουλόμενον ἐνοικεῖν τοὺς ἀξιούς,
 ὡς ὅλον ἔχειν ἕκαστον ἐντὸς τὸν Βασιλέα,
 τὴν Βασιλείαν τε αὐτὴν καὶ τὰ τῆς Βασιλείας,
 καὶ λάμπειν, ὡσπερ ἔλαμψεν ἀναστάς ὁ Θεός μου,
 ὑπὲρ ἡλίου τὰς βολὰς τοῦ ὀρωμένου τούτου,
 καὶ οὕτω τῷ δοξάσαντι αὐτοὺς παρεστηρότες
 ἕκθαμβοὶ διαμείνωσιν ὑπερβολῇ τῆς δόξης,
 καὶ προσθήκη διηνεκεῖ λαμπρότητος τῆς θείας,
 οὐδὲ γὰρ τέλος ἔσεται προκοπῆς εἰς αἰῶνας...⁵².

Αὐτὸ τὸ «ἀτέλεστον τέλος» τῆς προκοπῆς μας εἰς αἰῶνας, τροφοδοτεῖται, στὰ μέλη τῆς στρατεύομενης Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὰ Μυστήριά της, καὶ

52. Ὁπ. π., (Β' Μέρος), σελ. 40.

ιδιαίτερα τῆ θεία Εὐχαριστία, πού ἀποτελεῖ, κατὰ τὸ λόγο τοῦ μυσταγωγοῦ ἁγίου Κυρίλλου, συνέχεια τοῦ μυστηρίου τῆς ἐσαρκώσεως τοῦ Λόγου. Κ' ἓνας ἄλλος ποιητῆς θεολόγος, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, μᾶς καλεῖ στὸ ἅγιο αὐτὸ μυστήριον, «ἵνα τὸ πῦρ τοῦ ἐν ἡμῖν πόθου, προσλαβὼν τὴν ἐκ τοῦ ἄνθρακος πύρωσιν, καταφλέξῃ ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας, καὶ φωτίσῃ ἡμῶν τὰς καρδίας, καὶ τῇ μετουσίᾳ τοῦ θείου πυρὸς πυρωθῶμεν καὶ θεωθῶμεν»⁵³. Κ' ἔτσι, πυρωμένο καὶ θεωμένο, τὸ φθαρτὸ καὶ ρυπαρὸ σκῆνος μας, ἐνδύεται τὴν λαμπροτάτη στολή, τὴν «ἀπαστράπτουσαν αἰγλήν ἀθανασίας»⁵⁴ καὶ γινόμαστε κ' ἐμεῖς σῶμα Χριστοῦ καθαρώτατον, «μέλος ἐκλάμπων, μέλος ἅγιον ὄντως, μέλος τηλαυγές καὶ διαυγές καὶ λάμπων»⁵⁵! Μέλη ὄντως Χριστοῦ, τὰ φρικτά τε καὶ θεῖα⁵⁶!

53. Βλ. «Περὶ τῶν ἀχράντων Μυστηρίων...» Migne P.G. 94, 1149. Πρβλ. καὶ τὴν θ' εὐχή τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ στὴν Ἀκολουθία τῆς Μεταλήψεως «Πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ ναοῦ σου παρέστηκα...» (Ἐρολόγιον τὸ Μέγα, ἔκδ. Βενετίας 1856, ἀναστ. ἔκδ. «Ἀστέρος», Ἀθ. 1973, σελ. 442).

54. Συμεὼν Ν. Θεολόγου, ὅπ. π., (Β' Μέρος), Λόγος ΚΗ', σελ. 41 α'.

55. Ὅπ. π., σελ. 41β'.

56. Ὅπ. π.